د ماشومانو لپاره کيسې

او بوختيا وې

ليکوال : عبد الغفور "ليوال"

د ماشومانو لپاره کيسې

او بوختياوې

PROPERTY OF ACKU
10684

PROPERTY OF ARIC
Established 1989

Download From: Aghalibrary.com

عبدالغفور «ليوال»

۱۳۸۱هـ ش/۲۰۰۲م

کتاب پېژندنه

د کتاب نوم : د ماشومانو لپاره کيسې او بوختياوې
ليکوال : عبدالغفور «ليوال»
د پښتې انځور : استاد عبدالحفيظ «آشنا»
د هنر او فرهنگ د سالون مسوول، پېښور، ۱۳۸۱
خپرونکی : د اريک د گرځنده کتابتونونو اداره
پرله پسې نومره : ۱۱۰
لومړی چاپ : ۱۳۸۱ هـ.ش، د خپرونکي له خوا، پېښور
د مخونو شمير : ۹٤
کچه : ۱۳,۵ × ۲۱ سانتي متره
د خپرونکي پته : دويم کور، رحمان بابا روډ،
پوسټ بکس: ۱۰۸٤، يونيورسټي ټاون - پېښور
ټيلفون: ۸۵۰۸۳۹ - ۵۷۰٤۳۹۲ - ۵۷۰۲۹۶۲
۸٤۱۲۹۶ - ۵۷۰۲۵۳۱
فکس: ۰۹۱-۸٤۰٤۷۱
الکترونيکي پوسټ: aric@brain.net.pk
کمپوز او طبع : احمد پرنټنگ پرېس، ټيليفون ۲۱۵۵٤۰

د ويش او پلورنې ځای: د اکبر دفتر (د افغانانو له پاره د مرستو د انسجام اداره)

د کتاب له مطالبو څخه اقتباس د مأخذ په ښودلو سره جايز دی.

بسم الله الرحمن الرحيم

PROPERTY ACKU
Established 1989

د اکبر د اطلاعاتي او نشراتي منابعو مرکز (اریک) له څلورو کالو راهیسې د افغانستان ولایتونو ته د ګرځنده کتابتونونو پروګرام تر لاس لاندې نیولی دی. ګرځنده کتابتونونه چې د فلزي صندوقونو په بڼه جوړ شوي دي، په یو خاص ځای کې ایښودل کیږي. د سیمې خلک ورڅخه امانت کتابونه وړي، لولي یې او خپلو شاوخوا خلکو ته یې هم اوروي. کله چې په سیمه کې د کتابتون ټول کتابونه ولوستل شول، کتابتون بلې سیمې ته لیږدول کیږي او یا پرې یوشمیر نور نوي کتابونه ورزیات او هماغه ځای کې پاتې کیږي.

مونږ دا هڅه کړې ده چې د ګرځنده کتابتونونو له پاره داسې کتابونه راټول کړو چې دلیکنې ژبه یې ساده او د خلکو د اړتیاوړ مطالب ولري، تر څو چې په ورځني ژوند کې له هغوی سره په دیني، ټولنیزو، اقتصادي، ښوونیزو، روزنیزو، روغتیایي، تاریخي، فني، مسلکي او... مسایلو کې مرسته وکړي.

موږ د ګرځنده کتابتونو تر څنګ دا سروې هم ترسره کوو چې خلک څه ډول آثارو او موادو ته اړتیا لري او د کومو موضوعاتو او مطالبو د مطالعې هیله من دي. موږ لومړی هڅه کوو چې غوښتل شوي کتابونه له بیلا بیلو منابعو (کتاب پلورنځیو او خپرونیزو مرکزونو) څخه برابر او راونیسو. په نومړو مراجعو کې د مطالبو او موادو د نشتوالي په صورت کې اریک هڅه کوي چې دا اړتیاوړ آثارو په تألیف، ترجمه او چاپ سره دغه تشه ډکه کړي.

ددغه موخې او هدف د تحقق او په عمل کې پلي کولو په منظور درې کاله

لومړی

دمخه د لوستونکو د علاقې وړ کتابونو د چاپ او خپراوي کار پیل شو او له هغه وخت راهیسې تراوسه پورې داریک گرځنده کتابتونونو ادارې د محترمو همکارو مؤسسو په مرسته په دغه برخه کې پیاوړي گامونه اخیستي او گټور فعالیتونه یې ترسره کړي دي.

د ښه او سیستماتیک کار له پاره د اریک د ادارې استازیو او یوشمیر څیړونکو او لیکوالو یو گډ هیأت وټاکل شو چې د مطلوبو کتابونو د پلان کولو، آماده کولو او چاپ کولو پړاوونه چې د تکړه او مسلکې لیکوالو له خوا تألیف کیږي، په گډه پر مخ بوځي.

دغه هیأت د افغانانو د صمیمي همکارې میرمن نانسي هچ دوپري، سیدمحی الدین هاشمي، فیض محمد نایاب عطایی، محمد شکیب افضلي او محمد رفیع فاروق څخه تشکیل شوی دی.

مونږ له خپلو ټولو درنولو ستونکو څخه چې د هیواد په بیلا بیلو ښارونو او کلیوالو سیمو کې ژمونږ له کتابتونونو څخه گټه اخلي، هیله لرو چې خپلې اړتیاوې، غوښتنې او پوښتنې راولیږي او د هیواد له لیکوالو او پوهانو څخه غواړو چې چه له موږ سره په دې لاره کې مرستندوی شي، چې وکړای شو خپلو خلکو ته لا ښه او گټور کتابونه وړاندې کړو.

په درنښت

د اریک د گرځنده کتابتونونو اداره

فهرست

سرلیک	مخ
سریزه	۱-۲
لومړۍ برخه: کیسه څه ته وایي او څنګه رامنځ ته کیږي؟ [له تاریخي او فرهنګي پلوه د کیسو اهمیت، د هیواد د پخوانیو او اوسنیو کیسو ښو بیلګې او د هغو لنډه جاج اخیستنه، (د بوډۍ تال، زمري او سویه، نیکي او ښیګڼه، سحرناکه کلي)]	۳-۳۵
دوهمه برخه: د ماشومانو سندرې (ترانې) [د ماشومانو د سندرو ویش، فولکلوري سندرې]	۳۶-٤٦
دریمه برخه: د ماشومانو لوبې [رسۍ کشول، چندرۍ، غومبۍ غومبۍ، خوسی، نانځکی او کورکانی، جز لوبه (لشپ اچول)، پنجاق]	٤۷-٦۱
څلورمه برخه: اړونه (چیستان)، متلونه، توکې او د ماشومانو په روزنه کې د هغو ونډه [اړونه (چیستانونه)، متلونه، توکې ټکالې، د ماشومانو بوختیاوې]	٦۲-۷۷
پنځمه برخه: د ماشومانو بوختیاوې (سرګرمۍ) [ځیني ساده علمي تجربې، هوا وزن لري، بریښنا څنګه ترلاسه کیږي، د شیزونو (اجسامو) وزن په اوبو کې کمیږي، نتیجه او وړاندیزونه]	۷۸-۸٦
د اړونو (چیستانونو) ځوابونه	۸۷
سرچینې او اخځونه	۸۸

PROPERTY OF ACKU
10684

سریزه

ماشومان د ټولنې راتلونکي جوړونکي دي، د همدې لپاره د هرې ټولنې چارواکي او غړي چې د خپلو هیوادونو د نیکمرغه سبا په هکله فکر کوي او هیله یې دا وي، چې هیواد او ټولنه یې له نن څخه سبا ته ښه او آباد وي، نو د ماشومانو روزنې او پالنې ته ډیره پاملرنه کوي، په داسې ټولنو کې د ښونځي، وړکتون، او مدرسو تر څنګ ماشومانو ته د لوبو او تفریح لپاره هم آسانتیاوې برابرېږي. په کورنۍ کې چې د ماشوم لومړنۍ روزنځای دی هم باید د ماشوم سالمې ودې ته پام وساتل شي، یعنې د لوست، لوبو او تفریح لپاره آسانتیاولري.

د دې اړتیا له مخې، چې د ماشومانو لپاره بوختیاوې، لوبې او د تفریح وسایل څنګه پیژندلای شو او له بلې خوا د دې لپاره چې معلومه کړو کیسې، ترانې، لوبې او نورې بوختیاوې د ماشومانو په روزنه او سالمه وده کې څومره ونډه لري، دغه تر لاس لاندې کتاب خپروو.

په دې کتابګوټي کې به د ماشومانو لپاره د کیسو، افسانو پر پیژندلو بر سیره د ماشوم په وده کې د هغو په اهمیت خبرې وشي او بیا به د کوچنیانو لپاره د کیسو ښوونې او اوسنۍ بیلګې هم وړاندې شي، چې عملاً یې د جوړښت او ژبې څرنګوالي و پیژندل شي.

په دوهمه برخه کې د ماشومانو په ترانو او شعرونو بحث کیږي چې د

ماشومانو په ادبیاتو کې ځانګړی ځای لري او د دې تر څنګ چې د ښوونې او روزنې لپاره ارزښت لري د ماشومانو د لوبو یوه برخه هم وي. دا برخه هم د ماشومانو لپاره یو شمیر ترانې او شعرونه له ځانه سره لري.

په دریمه برخه کې د ماشومانو په لوبو باندې خبرې شوي او د هغوی په جسمي وده کې یې ونډه څیړل شوې ده چې د څو لوبو په پېژندلو سره پای ته رسیږي.

نورې برخې د ماشومانو لپاره دځینو فولکلوري ارزښتونو په هکله دي چې په هغو کې اړونه چیستانونه، متلونه، ټوکې او نور شاملې دي.

په وروستۍ برخه کې به د ماشومانو لپاره د پوښتنو، جدولونو او علمي تجربو څوبیلګې معرفي شي او دا به وڅیړل شي چې د رسمي ښوونې او روزنې تر څنګ دادول بوختیاوې او لوبې د ماشوم په روز نیز بهیر کې څومره اغیزه لري.

دا کتاب ګوتې په دې هیله خپریږي، چې وشي کړای د افغاني ماشومانو لپاره د سرګرمیو، کیسو او ترانو په پېژندلو او بیلګه یې څېړنه کې مرسته وکړي.

ښایي دا یادونه هیره نه شي، چې د اریک د ګرځنده کتابتونونو اداره د ستاینې او مننې وړ ده چې د داسې آثار و په خپراوي او تدوین یې لاس پورې کړی دی. داځکه د افغانستان د ماشومانو په سمه روزنه کې ځانګړی ځای لري.

او دا کتابونه راتلونکو نسلونو ته هم د ګټې اخیستنې وړتیا لري.

د افغاني ماشوما نو پر شونډو د تلپاتې موسکا لیدو په هیله

عبدالغفور لیوال

لومړۍ برخه:

کیسه څه ته وایي او څنګه رامنځ ته کیږي؟

کیسې د تاریخ په اوږدو کې د خلکو د غوښتنو، هیلو، تجربو، خیالونو او فکرونو هغه ویل شوې یا لیکل شوې ځرګندونې دي چې نورو نسلونو ته په زړه پورې او له پندو خوند څخه ډکې وي.

په افغانستان کې کیسې ته (افسانه)، (نکل)، (قیصه) (داستان) او (حکایت) هم وایي. او ګڼ خلک معمولاً د ژمي له خوا په کلیو او ښارونو کې، کله چې د تنرونو یا صندلۍ ګانو تر څنګه راټول شي، نو د ژمي اوږدې شپې په خوږو کیسو لنډوي.

انا ګانې، او نیکونه یا پلارو مور خپلو ماشومانو ته ښکلې کیسې اوروي او ماشومان د کیسو په اوریدو د کیسې په هکله فکر کوي، ځان د کیسې د اتل پر ځای ګڼي او ورو ورو د خوب دنیا ته ځي.

کیسې زموږ په هیواد کې له ډېر پخوا څخه دود دي چې په لیکلو او شفاهي ادبیاتو کې ځانګړی ځای لري.

هره ټولنه ځانته بیلې بیلې کیسې لري چې د همغې ټولنې له دود و دستور، ورځني ژوند او تاریخي اشخاصو سره مناسبت ولري. خویو شمیر کیسې داسې هم شته چې د نړۍ په ګڼو و لسونو کې یو ډول دود دي.

کله چې په یوه ټولنه کې خلک د ښه ژوندون په تمه ورځې او شپې تیر وي

او غواړي له شر او بديو څخه وژغورل شي، د ظلم او ناروا لاسونه ورڅخه لنډ شي، په سوله، مينه او خوشالۍ کې ژوند وکړي، نو د همدې لپاره سوچ او فکر کوي. په خپلو ذهنونو کې داسې اتلان رامنځ ته کوي چې کولای شي له شر او بدي سره جګړه وکړي، ظلم او ناروا له منځه يوسي. وروسته بيا همدغه اتلان او د هغوی ښه کارونه په افسانو کې رانغاړي او کيسې ورڅخه جوړوي، دا کيسې بيا نسل په نسل او سينه په سينه راليږدېږي او کله کله ويونکو او راويانو له خوا لږ او ډېر بدلونونه هم په کې رامنځ ته کېږي.

دې لپاره چې کيسې د اوريدونکو په تيره بيا ماشومانو لپاره په زړه پورې وي، او دوی وکولای شي ورڅخه خوند واخلي، نو د کيسو جوړونکي هڅه کوي په خپلو کيسو کې فوق العاده پيښې او حيرانونکي حوادث ځای کړي. مثلاً د کيسې اتلان ډېر زړور، ځواکمن او ښکلي وي، کله خو د جادوګرو، ښامارانو، ديوانو، پيريانو او ښاپيريو له خوا داسې کارونه تر سره کېږي چې اوريدونکی حيرانوي. په کيسو کې ديوان، ظالمان او بد خلک هم وي، چې هغه بيا د پيښو په بهير کې د کيسو د اتلانو په لاس له منځه ځي.

کله کله په کيسو کې حيوانات (څلورپول)، مرغان او نور ژوي خبرې کوي او د انسانانو په څير کولای شي وغږيږي او فکر وکړي، په ځينو نورو کيسو کې غرونه، ونې، سيندونه، ستوري، لمر او سپوږمۍ او ځينې نور څيزونه هم خبرې کوي چې دا د ماشومانو لپاره په زړه پورې وي.

دا چې ولې په کيسو کې داسې کيږي علت يې دا دی چې انسانان په عادي ورځني ژوند کې نه شي کولای فوق العاده او حيرانوونکي کارونه

وکړي ، ځکه خو د خیال او فکر په مرسته په کیسو او نکلونو کې د خپلو زړونو غوښتنې او هیلې د حیرانوونکو پیښو په رامنځ ته کولو کې انځوروي.

له تاریخي او فرهنګي پلوه د کیسو اهمیت:

کیسې ډیرې ګټې لري ، ماشومان د کیسو په اوریدو له خپل چاپیریال او نړۍ سره آشنا کیږي ، ښه او بد پیژني ، د فکر کولو ، تخیل او ذهني فعالیت ځواک یې ډیر یږي او کله کله خو تکړه ماشومان کولای شي په خپله هم کیسې جوړې کړي.

هغه ماشومان چې د کیسو له قهرمانانو سره مینه پیدا کوي ، غواړي دوی هم د کیسو د اتلانو په شان ، ښه ، هوښیار ، زړور او ځواکمن و اوسي ، له بدو او ناوړو کارونو څخه ځان وژغوري او نور هم سمې لارې ته راوبولي ، کیسې ماشومان له پخوانیوز مانو ، تاریخ او ټولنپوهنې سره آشنا کوي.

کیسې د یوه ولس ادبیاتو ، فولکلور ، تاریخي اسناد و او پیژندنې په بډا یینه کې هم ډیره ونډه لري.

وایي چې یونانیان د خپل زاړه تاریخ یوه لویه برخه د هغو کیسو له مخې پیژني چې د « هومر » له خوا جوړې شوې دي. « ایلیاد » او « اودیسه » د دغه شاعر مشهورې کیسې دي.

په افغانستان کې هم د لرغوني تاریخ په پیژندنه کې د کیسو ونډه ډیره ده د « آدم خان او درخانۍ » ، « یوسف خان او شیربانو » « رستم او سهراب » او نورې داسې کیسې کولای شي د دغه هیواد د تاریخي او فرهنګي څیړې په پیژندلو کې مرسته وکړي.

د ماشومانو لپاره کیسې په لاندې ډولونو ویشل کیږي:

کیسې او پېتیره بیا د ماشومانو لپاره افسانوي کیسې دوه ډوله ویش لري د شکل له مخې ویش او د محتوا له مخې ویش:

د شکل له مخې معمولاً کیسې په دوه ډوله دي.

۱- منظومې کیسې

۲- منثورې کیسې.

۱- منظومې کیسې: هغو کیسو ته وايي چې د تاکلي وزن تر څنګ قافیه او ردیف هم ولري. معمولاً داسې کیسې په پخوا زمانو کې د شاعرانو له خوا ویل کیدې او د دې لپاره چې حافظې ته یې سپارل آسانه وي، په نظم به یې ویلې.

همدا او س هم په کلیو الوسېمو کې ولسي سندرغاړو ته اوږدې کیسې یادې دي چې په وزن سره یې د موسېقي په مرسته په مجالسو کې وايي، په دې کیسو کې هر ډول په تیره بیا مذهبي حکایتونه ډېر ویل کیږي

۲- منثورې کیسې: داعادي کیسې دي چې نه وزن ولري او نه قافیه بلکې د عادي نثر یا متن په توګه ویل کیږي او لیکل کیږي.

د محتوا له نظره د کیسو ویش:

دا چې په کیسو کې څه هدف او محتوا نغښتل شوې، له پخوا زمانو څخه کیسې په بیلا بیلو ډولو ویشل شوي دي.

۱- د ژویو (حیواناتو) کیسې: دا هغه کیسې دي چې اتلان یې اکثراً حیوانات مرغان او حشرات وي. دا ډول کیسې له ډېرې پخوازمانې څخه د انسانانو په منځ کې دود دي. په ختیځ کې د هندي فیلسوف په قلم لیکل

شوې افسانې (کرنیکا او دمنکا) خورا مشهورې دي چې بیا وروسته د پېړیو په اوږدو کې څو څو ځلې په فارسي ژبه د مختلفو شاعرانو او لیکوالانو په همت راژباړل شوي چې مثالونه يې (کلیله او دمنه) انوار سهیلي او نور داسې کتابونه دي. دا کیسې په ګڼو ژبو ترجمه شوي چې د ګڼو کیسو پرسوناژونه (اتلان) حیوانات دي، د دې کیسو یوه برخه په پښتو هم ترجمه شوي دي. له دې پرته د عامو خلکو تر منځ هم په زرګونو کیسې شته چې د حیواناتو په هکله ویل شوي، په داسې کېسو کې اکثراً زمری هم د حیواناتو مشر وي، ګیدړه د هوښیارۍ او چالاکۍ له امله مشهوره وي، لیوه د حرص او بې عقلۍ نښه وي، مېږی د زیار ایستونکي او هوښیار کوچني خزیدونکي په توګه شهرت لري، په ګڼو داسې کیسو کې حیوانات خبرې کولای شي.

۲- د کوډګرو او جادوګرانو کېسې: دا د هغو افسانوي کوډګرو کیسې دي چې هر څه يې زړه وغواړي هغه کولای شي. په دې کیسو کې کوډې هم په ښو او هم په بدو کارونو کې ونډه لري، جادوګران او کوډې ځکه په افسانو او کیسو کې ځای لري چې انسانان د ځینو لاس ته راوړنو لپاره کله چې ووینې په رښتیا يې وس نه رسیږي، نو د خیال او فکر په مرسته کوډو ته پناه وړي او خپلې کیسې د فوق العاده حرکاتو په مرسته بشپړ وي.

۳- د مینې او عشق کیسې : عشقي کیسې هغه کیسې دي چې په هغو کې د ځلمیو او پیغلو ترمنځ د پاکې او سپیڅلې مینې په هکله پېښې انځوریږي. په داسې کیسو کې معمولاً د اتلانو یو بل ته رسیدل له ستونزو سره مخامخ وي او پیښې داسې رامنځ ته کیږي چې د دوه مینو په لاره کې خنډونه رامنځ ته شي.

داسې کیسې له ډیر پخوا څخه راپاتې دي او ځینې یې په ټوله نړۍ کې مشهورې شوي. لکه آدم خان او درخانۍ ، لیلی او مجنون، شیرین اوفرهاد او نورې.

٤- ټولنیزې او اخلاقي کیسې: دا هغه کیسې دي چې هدف ورڅخه پنداو نصیحت وي دا ډول کیسې څرګندوي چې، نیکي ، رښتیا ، صداقت او زړورتیا تل کامیابه وي او دروغ، بدي، چل او دوکه ماته خوري. په داسې کیسو کې هڅه کیږي چې ماشومانو ته د ښولارو چارو غوره کول او په ټولنه کې د سالم فرد په توګه د ژوند کولو لارې چارې وښودل شي.

٥- خندوونکې کیسې: دا هغه کیسې دي چې اوریدونکي خندوي دا کیسې له ټوکو سره دا توپیرلري چې هم اوږدې وي او هم تاکلي جوړښت لري. چې له پند او نصحیت سره مل وي. خندونکې کیسې د ماشومانو د خوشالۍ او له ژړا څخه د هغوی د پام اړولو لپاره خورا په زړه پورې وسیلې ګڼل کیږي.

اوس به یو شمیر پخوانۍ او نوې داسې کیسې د بیلګې په توګه راوړو چې د کیسو د پیژندنې په برخه کې بېلګه یې مرسته وکړي:

د هیواد د پخوانیوا و اوسنیو کیسو ښو بیلګې
او دهغو لنډه جاج اخیسته

له پټې خزانې څخه:

قصه د سوی او د اوښ

د عبداللطیف اڅکزي کیسه

وو ، نه وو په پخوانیو زمانو کې یو سوی او یو اوښ وو چې دواړه سره دوستان شول.

د دغه اوښ او سوی آشنایي دومره خوږه او توده شوه چې له یوه او بل پرته به یې ژوند نه شو تیر ولای او په دې توګه به اوښ او سوی دواړه سره یو ځای اوسیدل او ژوند به یې په خوږو کیسو او خوشحالۍ سره یو ځای تیروواه.

عجبه خو داوه چې سوی د اوښ په کور کې اوسیده او تل به یې یو له بل سره کیسې کولې داسې چې بیګاه به یې کیسه پیل کړه نو تر سبا به یې کیسې کولې. دوی دواړو په خورا پام یو د بل قدر او عزت کاوه.

څو یوه ورځ سوی پریکړه وکړه چې اوښ خپل کور ته را میلمه کړي او یوه ښه خوندوره میلمستیا ورته تیاره کړي. همدا وو چې سوی خپل ټول عزیزان او خپلوان را میلمانه کړل او ورته ویې ویل چې زما گران او مهربان آشنا یعنې اوښ زما میلمه دی او تا سو هم باید په دغې میلمستیا کې گډون وکړی.

اوښ چې خبر شو، سوی ورته میلمستیا کړې ده، ډېر خوشاله شو او راغی چې د سوي کره شپه تیره کړي، یو ځاي د هغه له خپلوانو سره ډوډی وخوري نو له خپله ځایه را وخوځید راغی او راغی چې د سوي کور ته را ورسیده خو گوري چې د سوي کور ډیر وړوکي دی، دومره وړوکی چې دده یوه گونډه هم نه په کې ځایېږي. نو همدا وو چې د سوی د کور په خوله کې یې گونډه ووهله او منتظر شو چې سوی به ورته خواړه راوړي. سوی ټول هغه واښه راوړل چې د اوښ لپاره یې تیار کړي و.

اوښ په خوراک پیل وکړ، خو ټول واښه یې ایله یوه مړی شول او نور وږی پاتې شو.

سویان ټول وشرمیدل او د اوښ ملگری سوی یې ملامت کړ چې خدای (ج) دې خوار کړه چې میلمستیا کولای نه شې، ولې له اوښ سره ملگرتوب کوې؟ اوښ گوره او ته ځان وگوره، ستا او د اوښ څه مناسبت وچې سره ملگرتوب مو کاوه، چې پیلان ساتې پیلخانې به جوړوې او چې اوښان ساتې دروازې به لوړې ږدې، له خپل ټغر سره به پښې سمې غځوې او که همداسې به شر میږېږې چې له ځانسره به قوم هم شرموې.

پایله (نتیجه): دا کیسه لکه څرنگه چې په خپله لیکوال یې هم ویلې

دي، ددې لپاره ویل شوې چې خلک ورڅخه پندواخلې ،وسې او اندازې سره سمه یارانه او دوستي وکړي.

تا سو وکتل چې سوي له اوښ سره دوستي کوله او کله یې چې میلمه کړ هم ورڅخه وړی پاتې شو او هم یې ورته د شپې تیرو لو ځای نه درلود ه هر څوک چې کوم کار ته لاس غځوي باید لومړی په دې ډاډه اوسي چې کولای یې شي.

دا د حیواناتو له ژبې څخه ویل شوې یوه منظومه کیسه وه چې موږ دلته په ساده نثر راواړوله.

د بوډۍ تال

په پخوانۍ زمانه کې زموږ د هیواد (افغانستان) په ختیځ کې لوی ښار پروت و. چې د پخوانۍ ګندهارا او پکتیکا سیمې یې دووخوا و ته پرتې وې، یو لوري ته یې پاریتي او بل لوري ته یې ګنداري قومونو ژوند کاوه. دا قومونه ډېر میړني، مېلمه پال او غښتلي وو. خو خدای (ج) خبر، چې ولې د دوی ترمنځ زړه د ښمني وه او په کلونو کلونو یې یو له بل سره جګړې کولې، وایي، چې یو کال جګړه ډېره شوه، د پاریتي قوم ډېر خلک مړه شول او په کنداري قوم کې د جګړې او وچکالۍ له امله وبا ګډه شوه.

د دواړو قومونو خلک ډېر خپه او غمجن وو، ځکه په هغوي کې ورځ په ورځ بد مرغي ډېر یده، د پاریتي قوم په یو کلي کې یو بزګر او سیده. هغه یو زوی درلود چې (سنک) نومېده، سنک ډېر ښه ښکاري او ښه ویشتونکیَ و، هغه یوه وړه لینډۍ هم درلوده، سنک زړور او خورا هوښیار هلک و، کله چې هغه د خپلو خپلو انوژور خپګانَ او غم ولید، نو یوه ورځ یې له خپل سپین ږیري پلار نه پوښتنه وکړه چې:

- پلار جانه زموږ خلک ولې جګړه کوي؟

پلاریې ځواب ورکړ:

- نه پوهېږم زوي جانه، چې ولې جګړه کوي.

سنک بیا و پوښتل:

- نو په دې راز څوک پوهیږي؟

پلار یې وویل:

- ښایي زموږ لوی نیکه چې د کسي د غره په لوړه څوکه کې اوسیږي پرې وپوهیږي.

له همدې شیبې نه سنک د خپل ستر نیکه د پیدا کولو لپاره له خپل پلار نه اجازه واخیسته او مخ په (کسي غر) وخوځېد.

سنک به خپل منزله نه پریږدو او وبه گورو، چې د گنداریانو په یوه غریبه کورنۍ کې څه تیریدل.

هلته یوه وړه نجلکۍ وه، چې (پیکۍ) نومیده. پلار او موریې دواړه د وبا د ناروغۍ له امله مړه شوي وو. او دې له خپلې زړې انا سره ژوند کاوه. پیکۍ تل په خپل مور او پلار پسې او ښکې تویولې او خپه به ناسته وه، یوه ورځ یې له خپلې انا څخه وپوښتل گرانې انا! د ابد مرغه ناروغې ولې زموږ کلي ته راغلې ده؟

انا یې په حیرانتیا ځواب ورکړ:

- پیکۍ جانې! زه په دې نه پوهېږم، ښایي زموږ ستر پلار چې د کسي په غره کې ژوند کوي پرې وپوهیږي.

پیکۍ له خپلې انا څخه وغوښتل، چې هغې ته اجازه ورکړي چې خپل دغه ستر نیکه ته ورشي او د دې راز پوښتنه ورڅخه وکړي.

انا یې ورته وویل!

- لور جانې که څه هم نه غواړم چې یوه شیبه له ما څخه لرې شې، خوزه

ستا ژړا او اوښکې نه شم لیدی، ورشه او خپل بابا پیدا کړه او د نیکمرغۍ لاره ورښخه وپوښته.

پېکۍ د غره خواته وخوځیده په لاره کې یې یو هلک ولید او پوښتنه یې ترې وکړه:

- سلام، نوم دې څه شی دی او چېرې ځې؟

- هلک وویل:

- پر تا هم سلام، نوم مې (سنک) دی. غواړم کسي غره ته ولاړشم او بابا وګورم، چې ترې وپوښتم ولې زموږ کلي ته د جګړې بلا راننوتلې ده، ته څوک یې او چېرې ځې؟

پیکۍ ورته وویل: زما نوم (پیکۍ) ده، د ګنداریانو د کلي یم، زه هم غواړم ستربابا وګورم او ورڅخه پوښتنه وکړم چې دا بد مرغه وبا ولې زموږ کلي ته راغلې ده؟

سنک په غوسه شو او ویې ویل:

- ښه نو ته ګنداری یې به زموږ د دښمنانو له کورنۍ څخه؟ ډېر ژر زماله مخې نه لرې شه! پیکۍ په خواره او پسته ژبه ورته وویل:

- ګوره سنک جانه، زما دښمنی نه خوښیږي زما دښمنه یوازې دوبا ناروغي ده. څکه زما پلار او موریې وژلي دي، آیا نه غواړې چې دواړه سره دوستان شو او یو ځای لوی بابا ته ورشو؟

د سنک پر نجلۍ زړه وسوځیده او ورته یې وویل:

- سمه ده، راځه چې یو ځای بابا پیدا کړو، ته ډیره سپیڅلې نجلۍ یې. زه نه غواړم له تا سره دښمني وکړم، اصلاً زه هم نه پوهېږم زموږ خلک ولې

دښمني کوي، زه د کرکې په نامه په خپل زړه کې څه شی نه پېژنم.

او هغوی دواړه د کسي غره د سپینې کلا په لوري وخوځېدل او د بابا د لوی کور ورېږ وټکولو. کله چې دواړه د بابا مخې ته ودرېدل نو یو ځای یې په لوړ غږ وویل:

- السلام علیکم زموږ مهربانه بابا!

بابا ورته په مینه وویل:

- وعلیکم، ګرانو ماشومانو، تاسې څوک یاست؟ او د څه لپاره تر دې ځایه راغلي یې؟

سنک وویل:

- ګرانه بابا زه پارېتي سنک یم، کلونه کلونه وشول چې زموږ خپل خپلوان، له ګنداریانو سره په جګړه بوخت دي او هر ورځ موږ ډېر ځوانان مري، کلي مو سوځي او ورانیږي، موږ په دې نه پوهېږو، چې دد دې جګړې اور ځنګه مړ کړو؟ نو ځکه تاسې ته راغلو، څو د نیکمرغۍ او سولې لاره راوښیئ.

پیکۍ هم داسې په خبرو پیل وکړ:

- مهربانه نیکه زه (پیکۍ) نومیږم او د سپین غره په لمن کې د ګنداریانو له قبیلې څخه یم، پلار او مور مې دواړه و با ووژل او زموږ نور خپلوان هم نږدې دي چې ټول دد دې ناروغۍ خوراک شي، هیله ده تاسې له دې بلا څخه د خلاصون لاره راوښیئ!

بابا یو څه سوچ وکړاو ویې ویل:

- زما ګرانو لمسیانو! زه ډېر افسوس کوم، چې تاسې ډېر کوچني

یاست او نه شئ کولای د نیکمرغي لاره په یواز یتوب پیدا کړئ.

هغوی په پوره ډاډ ورته وویل:

- بابا جانه ته خو لارې راوښیه موږ له هیڅ شي څخه نه ویرېږو ګونډې خپلو خلکو ته نیکمرغي پیدا کړو.

بابا وویل:

- نو غوږ شئ د پسرلي ښکلي فصل زموږ او تا سو پر سیمه یوه ښکلې لینډۍ درولې وه، دغې لویې لینډۍ او وه ډوله رنګونه درلودل، جګړه او وباله دغې لینډۍ څخه نه شول اوښتی، نو ځکه زموږ کلي له دې بلا و وڅخه خلاص و، خو ځو کاله وړاندې، بوه توره او کوږ ګره بوډۍ را پیدا شوه، دغه لینډۍ یې د پسرلي له کور څخه غلا کړه او له هغې نه یې ځانته تال جوړ کړ، چې اوس په کې زانګي راز انګي جګړې او وبا چې ولېدل ښکلې لینډۍ نه شته، نو هماغه وو، چې زما پر بچیانو یې یرغل وکړ، هغوی یې په خپلو منځو کې سره دښمن کړل او نور یې دوبا په ناروغۍ ووژل.

نو ګرانو بچیانو!

تر څو بوډۍ مړه نه شي او لینډۍ بېرته په آسمان کې ونه درول شي، تر هغو نیکمرغي نه شي راتلای. او بوډۍ باید یوازې او یوازې پر هماغې لېندۍ وویشتل شي، چې اوس یې زانګوده، که نه د بلې لینډۍ په ویشتلو نه مړه کیږي، داخو ډېر لوی کاردی ډېر و مشهور و پهلوانانو په دې لاره کې خپل ژوند له لاسه ورکړی دی او یا هم دبوډۍ په جبل کې بندیان شوي دي، کوږ ګره بوډۍ ډېره ظالمه او ویروونکې ده، هغه له دې ځایه لرې په یوه غره کې او سیږي، چې (تورغر) یې بولي.

سنک په پوره هوډ او میړانه وویل:

- بابا زه غواړم بوډۍ ووژنم، هیله کوم د تور غره لاره راوښیه، په دې وخت کې پیکۍ وویل:

- زه هم له سنک سره ځم، ګوندې څه مرسته ورسره وکړم. نیکه په ډېره خوشالۍ ورته وویل:

- بچیانو تورغر د لمر پریواته خواته پروت دی، زه په تاسې ډاډ لرم، ځکه چې تاسې په خپل منځ کې ملګرتوب دوستي، یووالی او اتفاق لرئ، ځئ ولاړ شئ زما دعا تاسې سره ده.

له ډیر مزله وروسته یوه ورځ سنک او پیکۍ د تور غره لمنې ته ورسیدل. سنک هلته د یوې تیږې پر سر یوه ډېره ښکلې مرغۍ ولیده، خپله لیندۍ یې له غاړې څخه راوویسته او هغه یې په نښه کړه، خو ډېر ژرپښکۍ هغه تېل واهه او د سنک غشی په خطا ولاړ او مرغۍ والوته، سنک غوسه شو، خو پیکۍ ورته وویل:

ګوره سنکه! هغه خومره ښکلې مرغۍ ده، ولې دې غوښتل هغه ووژنې؟ ته کولای شې خپله نښه په بل څه و آزموېې، پرالوتونکو باید زړه سوی وشي. سنک څه ونه ویل او هغوی دواړه د بوډۍ د تورې مانۍ په لور وخوځیدل. بوډۍ د یوه ځنګله په منځ کې ځانته مانۍ جوړه کړې وه. کله چې د سنک او پیکۍ سترګې په هغې ولګیدې ډېرپه ډارشول، بوډۍ خورا ډارونکې څېره درلوده. هغه په یوه ښکلې تال کې ناسته وه، او زنګیده. تال او وه رنګه درلودل.

سنک سملاسي خپله کوچنۍ لیندۍ راوویسته په هغې کې یې یو تېره

غشي کېښود ، بوډۍ يې نښه کړه ، ليندۍ يې ښه کش کړه او غشي يې د بوډۍ پرلوري ورخوشې کړ. خو غشی پر بوډۍ و نه لگيده ، يوازې د هغې پام يې د سنک خواته راواړاوه ، بوډۍ کله چې سنک ولېد ، نو په کړس کړس يې وخندل او په غوسه يې ورته وويل:

بد مرغه ماشومه ، تاغوښتل ما ووژنې ؟ خو په دې نه يې خبر چې ډېروسترو سترو پهلوانانو دلته خپل بخت آزمويلی دی . او اوس يا مړه دي او يا خو په جبل کې پراته دي.

ډېر ژر به تا هم په جبل کې وغورځوم ، تر څو وپوهېږې ، چې پر ما باندې غشي وېشتل څه معنا لري.

بوډۍ سمدستي سنک خوارکی په جبل کې بندي کړ ، خو پيکۍ ځان ديوې ونې شاته پټ کړی و ، ځکه نو بوډۍ هغه ونه شوه ليدی.

پيکۍ خواره کله چې يوازې شوه ، نو په ژړا يې پيل وکړ ، هغه نوره يوازې پاتې شوې وه او سنک د بوډۍ په لومه کې نښتی و. او له بلې خوا ډېره ويريدلې هم وه هغې ډېر وژړل خويو وخت يې پام شو ، چې يوه ښکلې مرغۍ يې څنگ ته پر يوه څانگه ناسته ده او له پيکۍ څخه پوښتنه کوي چې:

-مهرباني نجلۍ ولې ژاړې ؟

پيکۍ ځواب ورکړ:

- بوډۍ زما ملگری (سنک) جبل ته وغورځاوه ، زه نه پوهېږم چې په هغه خوارکي به څه تېر شوي وي ، دا بوډۍ ډېر ظالمه ده ، هغې زموږ د کلي له سر نه هغه ښکلې ليندۍ غلا کړې ده او ځانته يې تال ورڅخه جوړ کړی دی.

موږ غوښتل هغه بېرته د خپل کلي آسمان ته ستنه کړو، چې له هغه ځايه جګړه او وبا ورکه شي.

مرغۍ چې په هر څه پوهېده، نو پيکۍ ته يې وويل:

- ښکلې نجلۍ مه ژاړه، تاله ما سره نيکي کړې ده او خپل ملګرې دې زماله ښکار کولو څخه منع کړ. اوس زه هم حاضره يم له تا سره نيکي وکړم.

پيکۍ ورته وويل:

- اوه ښکلې مرغۍ ډېر افسوس کوم، چې ته ډېره بې وسه يې او له ما سره مرسته نه شې کولاى.

مرغۍ ځواب ورکړ:

نه داسې نه ده زه ډېر څه کولاى شم، زما داسې سندرې زده دي چې په خپل خواږه غږ سره يې ووايم، نو بوډۍ ته خوب ورولي، دا بوډۍ ډېر درووند خوب لري، کله چې هغه ويده شوه، ته ژر د هغې له غاړې څخه د کونجيو کړۍ را خلاصه کړه او خپل ملګرى آزاد کړه، بيا نو کولاى شئ له دې ځاى څخه وتښتي، پيکۍ د دې خبرو په اوريدو ډېره خوشاله شوه، مرغۍ سملاسي پاڅيده او د بوډۍ څنګ ته په يوه ځانګه کيناسته او په خپل خواږه غږ کې يې داسې ښکلې سندرې پيل کړې، چې بوډۍ ته خوب ورغى. کله چې د بوډۍ خوب ښه درووند شو او د خوراوپف غږ يې پورته شو، پيکۍ په ډار ډار ورورانډې شوه، که څه هم چې بوډۍ ډيره ويروونکې وه، خو پيکۍ خپل زړه کلک کړ او د هغې له غاړې څخه يې د کونجيو کړۍ پرانيسته، بيا يې په منډه منډه د سنک د بندۍ خانې ورپرانيست.

سنک په ډېره خوشالۍ له جيل څخه راووت، کله چې هغوى دويدې

بوډۍ له څنګه تېرېدل، ويې ليدل چې بوډۍ په خوب کې له تال څخه را کوزه شوې او پر ځمکه ويده ده. نو سنک ته د ستر بابا خبره ورپه ياد شوه، ډېر ژر يې د پسرلي ښکلې آسماني ليندۍ را خلاصه کړه، يو ښه تېره غشی يې په کې کېښود. هغه يې بوډۍ ته نښه کړه، بيا يې نوليندۍ ښه را کش کړه او غشی يې د بوډۍ په خوا ورخوشې کړ، غشی مخامخ دويدې بوډۍ په سترګه کې ننوت هغې يوه ويروونکې چيغه وکړه او پر مخې پر ځمکه را نسکوره شوه، د بوډۍ له وژل کيدو سره سم سنک او پيکۍ دواړو په ډېرې خوشالۍ سره ښکلې ليندۍ د آسمان په خوا ګوزاره کړه، ليندۍ له شمال څخه جنوب ته خوره شوه، خپل ښکلي او وه رنګونه يې وځلول او د پسرلي غېږه پرې ښکلې شوه.

سنک او پيکۍ دواړه لاس په لاس د خپلو کليو په لور راغلل، کله چې هغوی د ګنداريانو کلي ته ورسيدل، نووې ليدل چې د پيکۍ انا په خندا هغوی ته غېږه پرانيسته او دهغوی په ليدو يې داسې چيغه کړه:

آه! زما کوچنيو اتلانو وګورئ چې زموږ له کلي څخه څنګه دوبا بد مرغه ناروغۍ وتښتيده. او ټول ناروغان جوړ شول.

وايي چې له دې ورځې وروسته پاريتيانو او ګنداريانو په خپلو منځو کې د ورونو په شان ژوند کاوه، سنک او پېکۍ يو له بل سره واده وکړ او د هغوی له واده سره ددې دواړو قومونو په منځ کې اوږده دښمني په کلکه دوستي او خپلوي بدله شوه، د هغوی واده د ستربابا په سپينه کلا کې تر سره شو. بابا هغوی ته د نيکمرغۍ دعا وکړه دواړو تورغره ته نږدې ځانته کور جوړ کړ او د بوډۍ تال به هر کال پسرلی د هغو د کور په سر ځليده او هغوی

ته به یې خندل. هغې ښکلې مرغۍ د دوی د کاله پر بام ځاله جوړه کړه او له دوی سره یې، یو ځای ژوند پیل کړ. دې ښکلې مرغۍ چې (درونته) نومیده په خپله ځاله کې یې ښکلې هګۍ کېښودې او اوس هم ډله - ډله په دې سیمه کې ژوند کوي او هغه وخت چې د بوډۍ ټال په آسمان کې راښکاره شي نو په ښکلي غږ ډېرې زړه راکښونکې سندرې وايي. دغه سیمه اوس هم (درونته) بولي، چې جلال آباد ښار ته نږدې پرته ده.

پایله:

دا یوه ښکلې تاریخي کیسه ده چې له هغې څخه د دوستۍ، زړورتیا، کلک هوډ او له جګړې څخه کرکه زده کېږي.

ماشومان له دې کیسې څخه سره له دې چې د خپل هیواد د تاریخ او لرغونیو نومونو او ځایونو د نومونو په هکله معلومات تر لاسه کوي دا هم زده کوي چې څنګه په خپلو کې یو له بل سره دوستي وکړي، له جګړې څخه کرکه ولري او د سولې او ورور ولۍ لپاره هڅه وکړي، دوی باید د مشرانو خبره ومني او په کارونو کې له خپلو مشرانو سره مشوره وکړي. په الوتونکو او بې ضرره حیواناتو زړه سوی ولري او یو له بل سره مرسته وکړي. چې د سنک او پیکۍ په شان هم خپله خوشاله اوسي او هم خپلو خلکو ته خوشالي او سوکالي راولي.

له «پښتو قصې» کتاب څخه:

زمري او سويه

وايي چې په يو ځنګله کې يو زمری اوسيده، چې ډېر زور شوی و او د ښکار وس او توان يې نه درلوده، نو يوه ورځ يې ټول حيوانات راغونډ کړل او داسې ورته وويل، چې تاسو خو ګورئ چې زه اوس له کاره پريوتی يم او په خپله ښکار نه شم کولای، نو هره ورځ راته يو يو راځئ چې زه مو خورم او د ګيډې کار به مې کيږي، دوی ټولو په ځان باندې و منله چې ښه ده موږ په سر او سترګو خدمت ته تيار ولاړ يو. او هر څنګه چې ستا زړه وي، هماغسې موږ آماده يو. حيوانا تو په خپل منځ کې وار کېښود چې له هرې ډلې نه په خپل خپل واريو يو راځي، په دې ډول خبره فيصله شوه ټول له زمري نه رخصت شول، او خپلو خپلو ځايونو ته ولاړل، څه موده چې تېره شوه نو دا حيوانات ټول د دې بيګار له لاسه تر پوزې راغلل. يوه ورځ ټول راغونډ شول او په خپل منځ کې يې دا جرګه وکړه: چې موږ خو د دې زمري له لاسه ډېر په تنګ شوي يو، دا چې هره ورځ رانه يو يو خوري، په آخر کې به مو ټول خلاص کړي، او س د دې خبرې څه علاج په کار دی، که نه وی نو ټول به خلاص او تباه شو. ټولو يو بل ته مخ واړاوه چې د دې کار ته څوک ملا تړلی شي يو هم په ميدان کې پانه ځيده، ټولو يو بل ته خړ خړ کتل او هيڅ دا زړه نه شو کولای

چې را پاڅېږي او ځان له زمري سره مخامخ کړي. آخر کې وړه سويه را پاڅېده او ټولوته يې ډاډ ګيرنه ورکړه ويې ويل: مه خپه کيږئ دا کار به خدای (ج) کوي او زه به يې کوم. هيڅ چرت مه وهئ، د انور حيوانات حيران شول چې سوی ته ګوره او د زمري وژلوته ګوره، دا به څنګه د زمري کار وکړي؟ يو موټې وجود يې دي، که چا ورته ملاوتړلې نو په دوه ګوتو به يې ووژني.

سويه وويل: چې په وجود مې مه غوليږي، که وجود مې ډېر وړوکی دي، خو له ډېرو غټو خټو نه ښه يم. سپک نظر هيچاته په کار نه دی، ډېر واړه حيوانات دي چې د لويو کار کوي، زه به زمري ووژنم.

حيواناتو ورته وويل: ډېره ښه ده خدای (ج) دې وکړي چې ستا له لاسه څه وشي. موږ نور څه غواړو؟ خو چې د زمري له غمه خلاص شو، په دې خبره د ټولو سلا راغله او له دې فيصلې نه وروسته ټول خپلو خپلو ځايونو ته خواره شول.

يوه ورځ د سويې وار راورسيده چې بايد زمری ته ورشي او هغه يې وخوري، خو سويه زمري ته ورنه غله، زمري ډېر وږی شو، سترګې يې په کتو کتو سپينې شوې، چې سبا شو نو زمري له خپله ځايه په قاراوغوسه ووت، سويه هم له خپله ځايه راووته او په لاره کې سره مخامخ شول. زمري ورته په ډېره غوسه وويل:

– پرون چېرې ورکه وې، زه دې له لوږې مړ کړم، په انتظار مې سترګې ووتې:

PROPERTY OF ACKU 10684

سویې ځواب ورکړ:

– قربان دې شم، زه خو پرون وختی له ځایه رارووانه شوی وم. مګر په لاره کې را باندې یو بل زمری پېښ شو. او زه یې ونیولم، ویل یې چېرته ځې، ما ورته ستا نوم واخیست چې هلته ځم، نو دی راته په غوسه شو چې هغه لا څوک دی چې ته ورځې؟ ډېر ساعت یې په لاره کې ایساره کړم، مګر او س مې ځان ورڅخه په یو چل خلاص کړ. زمري چې دا خبره واوریده، غوسه یې لا زیاته شوه. سویې ته یې وویل: راځه ته دا زمری چېرته دی، چې ته یې په لاره کې ایساره کړې وې، زه به یې اوس علاج وکړم. او دا کلانکاري به یې له سر نه وکاږم. سویې ورته وویل: دلته یوه څاه ده هغه زمری په همدې څاه کې اوسیږي، اوس به دې وروړلم. سویه مخکې شوه او زمری ورپسې چې د کوهی (څاه) غاړې ته ورسیدل، نو سویه له څاه څخه لرې ودریده او زمري ته یې وویل چې دې څاه ته سرور ښکاره کړه نو تا ته به زمری معلوم شي. زمري چې سرور ښکاره کړه او هو کې یې خپل سیوری ولید، خیال یې وکړ چې دا هغه زمری دی، چې دا سویه یې ایساره کړې وه، نو له قهره سور شو او څاه ته یې ورټوپ کړ. غړپ یې شو چې په څاه کې ولویده، نو سویې له خوشالۍ نه ټوپونه کړل او په منډه منډه لاړه ټول حیوانات یې خبر کړل، چې له خیره سره د زمري له غم نه خومې خلاص کړئ، په داسې کنده کې مې وغورځاوه چې په ټول عمر کې به ترې خلاص نه شي، حیوانا تو ټولو په سویې آفرین ووایه او شاباسی یې ورکړ او د دې چل ته حیران شول.

پايله: دا د حيواناتو په ژبه يوه خوږه کيسه وه چې ماشومان ورځخه پند او تجربه اخيستی شي، لومړی دا چې بايد هېڅ څوک خوارونه ګڼل شي او لکه حيواناتو چې سويه ګڼله په سپک نظر چاته کتل په کار نه دي.

او بله دا چې بايد سړی په ځان ډاډه ولري او هر کله چې په خپل ځان ډاډه واوسو، لوی لوی کارونه تر سره کولای شو، سويه په خپلې هوښياري ډاډه وه، چې زمری يې له منځه يووړ.

او دريمه دا چې په نور و ظلم کول او په تياره خواړه غوښتل داسې نتيجه لري لکه زمری چې بلآخره په څاه کې ولويده، زمری خپل زور ته غره وو او نور حيوانات يې خوړل چې په پای کې په خپله د حيواناتو د چل ښکار شو.

نیکي او ښېګڼه

په نړۍ کې ډول ډول مخلوقات اوسي. یو د هغو له ډلې څخه ځناور دي. ځناور د خپل ژوندانه د تیرولوله پاره ځانګړې طریقې او لارې چارې لري.

وایي چې په یو ځنګل کې د ځناورو پاچا زمري له یوې زمرۍ سره په خوشحالۍ ژوند تیراوه. یوه ورځ ناڅاپه زمرۍ په لنګون کې مړه شوه. د هغې ناڅاپي مړینې زمري ډیر پریشانه کړ او د پریشانۍ یوه لویه وجه یې داوه چې د هغې نه درې واړه بچي پاتې شول چې هغو شیدو او نورې پالنې او روزنې ته اړتیا لرله. هغه په همدغو اندیښنو کې ډوب و، نه پوهیده چې څه وکړي، ناڅاپه یې پر هغو او زوسترګې ولګېدلې چې دده له غار نه لرې ورانډې څریدلې. دا هیله ورسره پیدا شوله چې له هغو نه وغواړي چې کومه یوه یې دده بچیانو ته په شیدو ورکولو او روزنه کې مرسته وکړي، په ډېرې عاجزۍ او زارۍ یې هغوی ته سترګې ور واړولې او ورڅخه یې وغوښتل چې دده خواته راشي او یوه ډېره ضروري خبره یې واوري.

نورې اوزې د داړلوله ویرې یوه خوا بله خوا وتښتېدلې. یوې اوزې چې د زمري اندیښمنې څیرې او له عجز او زاریو ډک غږ ته پام شو، دا فکر ورسره پیدا شو چې حتماً زمري ته کومه لویه او سخته ستونزه او مشکل

ورپیښ دي، باید مرسته او ښیگڼه ورسره وکړم. نو یې ورته وویل: هسې نه چې په دې پلمه چې د غلته دروغوا ړې او بیا مې وداړې. له ما سره وعده وکړه چې خوری به چې نه، نو بیا به زه د غلته درشم او ستا خبره به واورم.

زمري ورته وویل: چې نه خبره د غسې نه ده. زه ډیر پریشانه یم او له تانه په یو کار کې مرسته غواړم. زه وعده کوم چې خورم او داړم دې نه. او زې زړه لوی کړ او ورو ورو د زمري خوا ته راغله او ورته یې وویل: زه به ستا څه کومک وکولی شم؟

زه یوه معمولي او زه یم او ته د ټول ځنګل پاچا یې. زمري د غار خوا ته اشاره وکړه ویې وویل: هلته زما ددرې واړه بچی دي، موریې تر لنګون وروسته مړه شوې ده.

اوزې چې دا هر څه په خپلو سترګو ولیدل، زمري ته یې وویل. زه په دې کې له تا سره څه مرسته کولي شم؟

زمری وویل: ته له ما سره همدو مره احسان او ښیګڼه وکړه چې وورځې دوه ځلی راځه او دې بچیانو ته مې شیدې ورکوه، زه به ستا د الو به نیکي هیڅکله هیره نه کړم.

اوزې ورسره و منله. له هغې وروسته به هر ه ورځ دوه ځله، سهار او ماښام را تلله او د زمري بچیانو ته به یې شېدې ورکولی. شپې او ورځې تیریدلې او د زمري بچي ورو، ورو لوئیدل تر هغې چې په خپله د ښکار کولو شول.

یوه ورځ زمري او زې ته وویل! تا له ما سره ډیر لویه نیکي وکړه، او س ووایه چې زه ستا څه خدمت وکړم؟

اوزې ووېل اې د ځنګله پاچا! زما به له تا نه څه هیله او غوښتنه وي، زه یوه اوزه یم، یوه خوا بله خوا په ځنګله کې ګرځم، څرم به او په لږ و وښو هم خپله ګزاره کولې شم. زه له تا نه هېڅ نه غواړم.

زمرې چې د اوزې ځواب واورېده، سمدستي یې فیل را وغوښت او ورته یې ووېل چې تر دې وروسته ته د دې اوزې نوکر شوې، سهار به دا اوزه پر خپلې شا سپروې، چې هر چېرې ښه واښه وي، هلته به یې بیا یې او د نور ځنګل سیل به پرې هم کوې. تر دې وروسته به فیل د زمري له حکم سره سم هره ورځ اوزه سهار پر خپلې شا سپروله، د ځنګله سیل به هم یې پرې کاوه او ښو څرځایونو ته به یې هم بیوله. ماښام به یې خپل کور ته راوستله. دا سلسله همداسې روانه وه. یوه ورځ سهار چې اوزه پر فیل سپره په ځنګله کې ګرځیدله، فیل د یوې ونې تر څنګ تیرېده، د یوې صحرائې هیلۍ ورته پام شو، هغې چې اوزه د فیل پر شا سپره ولیدله، حیرانه شوه چې دا وړه او زه څنګه دومره لوړ مقام ته رسیدلې او یو لوی او قوي فیل یې په حکم روان دي هیلۍ پر اوزې غږ وکړ: داڅه کمال دې کړی چې د الوی فیل دې د ځان تابع کړی دی؟اوزې ځواب ورکړ: په احسان او ښیګڼې کولو مې دا لوړ مقام موندلی دی.

هیلۍ چې دا خبره واورېده، نو فکر یې وکړ چې دا خو ډېره ښه او آسانه خبره ده،زه هم باید احسان او نیکي وکړم تر څو چې د غسې یو لوړ مقام ته ورسیږم.

په همدې هڅه او لټه کې ګرځیدله، یوه ورځ یې ولیدل چې یو موږک په ډېرې چالاکۍ له خپل سوري څخه راووت، یوه خوا بله خوا یې منډې رامنډې

وهلې. ناڅاپه د اوبو ډنډ ته وغورځیده ، هیلۍ ته سمدستي د اوزې خبره وریاده شوله او فکر یې وکړ چې همداېې د احسان او نېکۍ وخت دي، د موږک خوا ته چې د دوبیدو په حال کې و ، په چټکۍ سره ورغله، موږک یې پر خپلو پرونو کښیناوه، و چې ته یې پورې بوست. هلته یې ښکته کړ او ورته یې وویل: ته دلته لږ ته خپل ځان وچ کړه. زه به لږ ځان د دې ډنډ په غاړه موږ کړم، بیا به دې بېرته ډنډ هغې بلې غاړې ته ورپورې باسم. څه شیبه وروسته چې هیلۍ ولیدل چې موږک وچ شو ، هغه یې پر خپلو وزرونو سپور او په ډنډ کې هغه بلې خوا ته لاهو شوه. موږک چې سترګې د هیلۍ په وزرونو ولګیدلې، فکریې وکړ چې څومره ښکلي نرم نازک وزرونه لري. ورو ورو او په ناخبرۍ کې یې په خپلو تیزو غاښونو دهغې د وزرونو د بنګو په وېستلو پیل وکړ، ډیرې بنګې یې ورڅخه پرې کړې، خو هغه پرې خبره هم نه شوه. تر هغه چې موږک یې هغې بلې غاړې ته پورې یوست، موږک یې سمدستی له وزرو نو څخه وچې ته ټوپ کړ او په منډه منډه خپلې سوړې ته ننووت.

لږه شیبه وروسته هیلۍ غوښتل چې والوزي او خپلې ځاې ته لاړه شي، هر څومره خواري چې یې وکړه الوتلی نه شوه ، ځکه چې د الوتلو پرونه یې موږک د راپورې وتلو په وخت په غاښونو پریکړي ،ورڅخه غورځیدلي او د الوتلو قوت یې پوره دلاسه ورکړي و ، نو په ټوپونو یې ځان د ځنګله ځناورو د داړلو او یا د خلکو نیولو د ویرې په بوټو او ښوکې پټ کړ.

تر دې وروسته به هغه کله نا کله غلې دوښو او بوټونه راوتله او په ویره ویره به څریدله او دې ته سترګې په لاره وه چې کله به اوزه راځی او دا به ورته

د خپلې نېکۍ د بدلې کیسه بیانوي.

بله ورځ چې اوزه پر فیل سپره ښېا د ډنډ تر څنګه تیریدله ، هیلۍ ورمخې ته شوه او په شور او فریاد یې ورته وویل:

ستا مشورې خو زه په دغه بدحال کړم. تا خو ویلي وو چې نیکي به دې لوړ مقام ته ورسوي. اوزې ترې وپوښتل:

له چا سره دې نیکي کړې وه ؟

هغې ورته له مورک سره د احسان او ښیګڼې کیسه او پیښه بیان کړه. اوزې وویل: په دې کې شک نشته چې نیکي او ښیګڼه ښه او غوره کار دي، خو کاشکې چې تا یې اصل او نسل ته کتلی او بیا دې نیکي ورسره کړې وای.

نتیجه: کیسه د ښیګڼې او نیکي کولو غوره والی څرګندوي، که څه هم نیکي له هر چا سره ښه او غوره ده خو د کیسې نتیجه تاکید کوي چې له هغه چا سره باید نیکي وشي چې نېکۍ پوهیږي او د نیکي کونکي نېکي هیره نه کړي.

سحر ناکه کلي

کلونه کلونه پخوا د ماورالنهر د ښکلو ښارونو په يو ښار کې يو ځوان اوسيده چې ډير لټ وا و هيڅ کار ته يې ډډه ونه لګيدله. مورا و پلار يې که هغه ته هر څومره نصيحت کاوه چې چيرته په کار پسې ولاړ شي، خو دوی به د هغوی په خبرو غوږونه کېنول او څه پروايې پرې نه کوله.

تر هغه وخته پورې چې پلار او مور يې ژوندي وو، خو اړه هغوی ورکول، خو کله چې هغوی له ژونده سترګې پټې کړې، ځوان داسې څوک نه درلودل چې خرڅ يې ورکړي.

پلار او مور يې هم کومه پانګه او شتمني ورته نه وه پريښې. دې ځوان چيرته له چانه اوريدلي وو چې يوه سحر ناکه کلي شته چې هره دروازه پرې پرانيستل کيږي.

هغه ډيره موده په دې فکر کړې وچې که دا کلي لاس ته ورشي، په هغې به د خلکو د کورونو دروازې بيرته کوي، غلا به کوي او د غسې به ځان د پيسو او شلق خاوند کړي.

يوه ورځ چې ځوان په ښارګې په لاره روان و، د يو سپين ږيري غږ يې واوريد چې په لوړ غږ يې ويل: کلي ګانې لرم هر ډول کلی چې تاسې غواړی لرم يې!

ځوان له ځان سره فکروکړ چې ددې سړي خواته ولاړ شي، کيداى شي

هغه سحر ناکه کلي هم ولري.

ځوان ورغي ورته يې وويل: وامې وريدل چې هر ډول کلي لرې؟

سپين ږيری وويل: هو، هر ډول چې غواړې را سره شته. ځوان وويل: آيا سحر ناکه کلي هم در سره شته؟

سپين ږيری د سترګو لاندې هغه ته په حيرانتيا وکتل او موسکا سره يې وويل: له سحر ناکه کلی؟ اوه، هو، لرم يې!

ځوان پوښتنه وکړه: دا کلي هره دروازه بيرته کولای شي؟

سپين ږيری ځواب ورکړ: هو، هره دروازه بېرته کوي، زه خو تا ته دروغ نه وايم.

ځوان فکر وکړ چې امکان لري دا سپين ږيری درواغ وواېي، نو له لږ فکرنه وروسته يې وويل: که رښتيا وايې راځه چې سمدلاسه ولاړ شو، زمونږ د کور دروازه پرې بيرته کړه.

ځوان او سپين ږيری دواړه روان شول. د بازار د سرک نه يو يې تنګې کوڅې ته وروګرځيدلي او د يوې دروازې مخ ته ودريدل:

ځوان وويل: دا زما کور دی، که رښتيا وايې دروازه يې به بيرته کړې!

سپين ږيري د خپلو کلي ګانو ګيډۍ راواخيسته، يوه کلي يې تری بيله کړ، ځوان ته يې ورکړه او ورته يې وويل: واخله ته پخپله پرې دروازه بيرته کړه.

ځوان چې کلي په کلپ کې کېښوده او حرکت يې ورکړ، دروازه بيرته شوه په داسې حال کې چې سترګی يې له حيرانتيانه رډی راوتلې وی وې ويل:

عجيبه ده، دا خو بير ته شوه.

سپين ږيري د شونډو لاندې وخندل، خو څه يې ونه ويل ځوان ډير خوشحاله شو، له ځان سره يې وويل: له دې نه به نور ښه کار چيرې وي چې دا واخلم، لاړ شم او هر کور چې غواړم پرې بېرته يې کړم او غلا پکې وکړم.

ځو دا فکر هم ورسره پيدا شو چې دا کلي به خامخا گران بيه وي او زه چې پيسې نه لرم دا به کله واخيستلي شم.

پوښتنه يې وکړه. حتماً دا کلی ډيره قيمته ده؟!

سپين ږيري ځواب ورکړ: نه، ډيره گران بيه نه ده، يوه افغانی قيمت لري.

ځوان وويل: دا خو ډېره ارزانه ده، يوه افغانی خو هيڅ شی هم نه دی، دا خو د يوې معمولي کلي بيه ده!

سپين ږيري وويل: وايم چې گرانه نه ده، ښه څنگه غواړې يې ځوانه؟

ځوان لږ حيران غوندې شو، څنگه يوه کلي چې دومره ارزښت او کمال ولری دې ته دومره دې ارزانه وي؟

د خپل ډاډ له پاره يې وويل: ښه، هره دروازه چې وغواړم پرې بيرته کولی يې شم، ته پری مطمئن يې؟

سپين ږيری وخندل، لاس يې پخپله سپينه زيره را تير کړ او وې ويل: هو، دا هره دروازه بيرته کوي، خو يو کوچنی شرط هم لري. ځوان په ډيرې نارا حتی سره وپوښتل: څه شرط؟

سپين ږيری وويل: دا کلي هره دروازه بيرته کوي، خو شرط پکې دادی چې هغه شخص پاک، سم او صادق وي.

ځوان وويل: دا سي چې ته وايې، يعنی زه نشم کولي بل کورپې بېرته

کړم؟

سپین ږیري چې لـه لومړی سرنه د ځوان په مقصد او غرض پوهیدلی و، په موسکا سره یې وویل: که لـه اجازی نه پرته د غلا پـه نیت ورشې هیڅکله هم نه.

ځوان حیران شو او په فکر کې ډوب شو او بیا یې له ځان سره وویل ښه، چې داسې ده، نو بیا دا خو زما په درد نـه خوري. دا کلي خو یوازی زما خپل کور بیرته کولی شی او په هغې کې هم څه نشته.

سپین ږیری خپلو خبرو تـه ادامه ورکړه!

زویـه! هېڅ داسې سحر آمېزه کلي نشتـه چې د خلکو د کور دروازه ستاسو په مخ دد ې له پاره پرانېځی، چې ته پکې غلا وکړې.

سپین ږیری دا خبره وکړه، خپله لاره یې ونیوله او روان شو. ځوان څه شیبه په فکر کې ډوب شو او لـه ځان سره یې وویل: دا څه وشول زما ټولې هیلې خو په همدې سحر ناکه کلي پورې تړلې وې. ځوان چې ډیر خواشیني او نـا امیده شوی و بې اختیـاره یې په سپیـن ږیري پسې منډه کړه او چې ورنږدې شو ورته یې وویل: نو زه څه کار وکړم؟

سپیـن ږیری پـه ژور نـظر ځوان تـه وکـتـل او وې ویـل: هـغـه څـه چې تـه ورپسې ګرځی، لـه همدا تاسره دي.

ځوان په حیرانتیاوویل: له ما سره؟

سپین ږیری وویل: ستـا د ستونزو او مشکلاتو حل کوونکی ستا متې او فکر دي ولې هغـه په کار نـه اچوې؟ ولي لـه خپل هغو استعدادونو نـه چې خدای ستاوجود ایښي دي، کار نـه اخلي؟

ځوان تکان وخوړ او په فکر کې ډوب شو. بیا یې خپلو متیو ته وکتل، ته به وایې چې داسې نوې قوت او ځواک یې پکې حس کړ چې مخکې یې هېڅکله نه وحس کړی.

سپین ږیري خپلو خبرو ته دوام ورکړ: هغه سړی ته وګوره چې څنګه ښتک پرسندان وهي، آیا به د هغې نه قوي نه یې ؟

سپین ږیری او ځوان پر سرک د یو آهنګر دوکان ته نږدې ولاړ وو. ځوان آهنګر ته ځیر شو چې اوسپنه یې د ښتک د ګوزارونو لاندې د موم په شان نرمه شوې وه، او ځوانمرده څیره یې داورد بتې په وړانګو کې بنه ځلیدله.

ځوان څو شیبې د آهنګر د کار په ننداره و. هغه ته په ژور فکر کې ډوب تللی و، چې د سپین ږیري غږ هغه ته تکان ورکړ:

- هو، زویه! متې او ماغزه دې د ستونزو او مشکلاتو حل کونکې دي. په هېڅ سحرناکه کلي پسې مه ګرځه!

سپین ږیری دا خبرې وکړې او پخپله مخه ولاړ. او ځوان یې هلته چې په فکر کې ډوب تللی و، یوازې پرېښود. ځوان له ځان سره فکر وکړ:

ښایي چې سپین ږیری رښتیا وایي. باید چې خپلو لستوڼي رابډوهم او د خدای په هیله او مرسته کار شروع کړم.

دوهمه برخه:

د ماشومانو سندرې (ترانې)

انسانان له ډېرې پخوا زمانې څخه له سندرو او ترانو جوړولو سره مینه لري او د سندرو، ترانو عمر زرګونو کلونو ته رسیږي، د ماشومانو ترانې هم ډېر پخوانی او لرغونی تاریخ لري.

د ماشومانو زیاتره ترانې داسې دي چې د هغوی په خپله ژبه ویل شوي وي. ډېرې ساده او روانې دي، خوږ آهنګ لري او ډېر ځله د ماشومانو له خوا په ګډه ویل کیږي. په داسې ترانو کې د هغه څه په هکله څرګندونې کیږي چې ماشومان یې په خپل چاپیریال کې ویني او ورسره مینه لري، لکه ونې، اوبه، باران، ستوري، ګلونه، حیوانات او نور.

د ماشومانو ځینې ترانې بشپړه معنا نه لري او هغه ځکه چې د لسګونو کلونو په اوږدو کې، کله چې نسل په نسل رالیږدیدلي دي، بدلې شوي وي او کلمات یې اوښتي وي، یا خو کله چې له یوې سیمې څخه بلې سیمې ته انتقالیږي تو پیر مومي په ځینو ترانو او سندروکې د یو شمیر سیمو، کسانو، او شیزونو، نومونه یاد شوي وي چې یا خو د وخت په تیریدو سره بدلیږي او یا هم په نورو سیمو کې د پیژندو وړنه وي، ځکه خو نورو ماشومانو ته مبهم پاتې کیږي، خو سره له دې هم داسې سندرې او ترانې د ماشومانو ترمنځ تل ویل کیږي.

ځینې ترانې د ماشومانو د ګډولو په وخت کې زمزمه کیږي ؛چې له هغو سره به ځای ځینې ځانګړي حرکات هم تر سره کیږي.

د ماشومانو په وده او روزنه کې د ترانو ونډه:

سندرې او ترانې دا ښیګڼه لري چې ژر حافظې ته سپارل کیږي ، او ماشومان کولای شي تر څو ځله تکرار وروسته یوه سندره له یاده زده کړي او هغه ځکه چې په ترانوا و شعرونو کې کلمات تاکل شوي ځایونه لري او د ترانې دوزن له مخې باید هره کلمه په خپل خپل ځای وکارول شي، او کله چې ماشومان ترانې له یاده کړي د هغو له حافظې سره مرسته کوي چې وده وکړي او په راتلونکي کې ډېر څه حفظ کړای شي.

ترانې او سندرې د ماشومانو ذهن له وزن ، آهنګ او موسیقي سره هم آشنا کوي او د لومړي ځل لپاره یو ماشوم دا زده کوي چې څنګه له موزونو جملو او بیتونو څخه خوند واخلي. او څرنګه چې موزونه وینا او سندرې د انسان روح ته د آرامتیا احساس وربښي؛ کولای شي ماشومان هم آرامه وساتي. زیاتره میندې کله چې غواړي خپل کوچني ماشومان ویده کړي، هغوی ته له «آللوللو » تر څنګه خوږې سندرې هم زمزمه کوي، چې د کوچنیانو ذهن ته ځانګړی خوند او آرامتیا وربښي.

ترانې او سندرې ماشومان د چاپېریال له نویو څیزونو سره آشنا کوي او کولای شي هغوی د ناوړه کلماتو ، ښکنځلو او بدرد ویلو له زده کولو څخه وژغوري. د ژبپوهنې له نظره د کلماتو سم اداکول، د ترکیبونو ویش او پېژندل او د جملو تړل تر هر څه مخکې د ماشومانو د ترانو او سندرو له لارې ښه زده کیږي. ځینې هوښیار او ذهین ماشومان که د ترانو او سندرو

جوړښت ته پوره ځیر شي؛ کولای شي پخپله هم یو شمیر داسې ترانې او سندرې جوړې کړي، چې دا هم د ماشومانو د ادبیاتو په بډاینه کې مرسته کولای شي.

ترانې زده کول او په لوبو کې د هغوي ویل ماشومان سالمو لوبو، بوختیاوو او ورزش ته هم هڅوي چې د پایلې په توګه یې ویلای شو: سندرې او ترانې د ماشومانو له سالمو او په زړه پورې مصروفیتونو څخه شمېرل کیږي.

د ماشومانو د سندرو ویش:

هغه ترانې او سندرې چې د ماشومانو له خوا او یا خود ماشومانو لپاره ویل شوي دي، په لاندې ډولونو ویشلای شو:

۱- فولکلوریکې سندرې: دا د ماشومانو لپاره هغه ترانې او سندرې دي چې ویونکي یې نه دي معلوم او له پخوانیو پیړیو څخه یې ماشومان د لوبو پر مهال وایي لکه دا مشهوره ترانه:

اکوبکو ربنالکو، سرسندکو
غوامې لاړه په دربکو... ترپایه

۲- د ماشومانو لپاره ویل شوي شعرونه او ترانې: دا د معلومو شاعرانو له خوا د ماشومانو لپاره ویل شوې ترانې او شعرونه دي چې د کوچنیانو د خوشالولو او مصروفیت لپاره ویل شوي وي او ماشومانه احساسات او عواطف په کې خوندي وي.

۳- د میندو له خوا ویل شوې ترانې او شعرونه: کله کله میندې او اناګانې چې غواړي ماشوم ویده کړي، او یا یې له ژړا څخه غلی کړي؛ خوږې

منظومې سندرې ورته وايي د «آللوللو» په نامه سندرې ډېرې مشهورې دي.

ځینې وخت میندې په داسې سندروکې خوږې کیسې هم کوي چې هغه هم منظومې وي او کوچنیان د خواږه خوب نږې ته ورمېلمانه کوي.

د ماشومانو د ترانو څو بیلګې:

فولکلوري ترانې:

مورمې تللې ده کامې ته
را به شي غرمې ته
ماته به پلې راوړي
پلې به زه غواته ورکړم
غوا به ماته پی راکړي
پی به زه سیند ته ورکړم
سیند به ماته ګاټې راکړي
ګاټې به زه خدای ته ورکړم
خدای به ماته وروړ راکړي
وه وروره بیدار شه
ستا په لونګی ډزې دي
ګډې وډې ورځې دي

***

(۲)

بارانه مه وریږه
پاس په کمره وریږه
جینکۍ ټولې دي
پاس په بام شولې دي
جینکۍ تار په تار
علي ټوپک د ګوزار
نرۍ نرۍ باران دی
بابا مې راروان دی
د کټ لاندې پېشو ده
پېشو ته وایه پشې
بابا ته ستړي مه شې

***

(۳)

شولې، واړه شولې
دشګۍ شولې سمسورې
ستا ورور به شولې راوړي
دروماله پلو پورې
واخله خپلې مورې
داسې نه دي، لکه تورې

***

(٤)

اکو، بکو دم ډکو
انار او ړې سرې کپې
مرک یې وویشت پرلکې
خواره شې ابې
بابو جان دې لیونی کړ
په داتشه څو تکې
اکو، بکو، سر سیندکو
غوامې ولاړه په ترپکو
اباسین بیالې، بیالې
په کې ناسته درخانې

***

(٥)

د ګنجې پر سرو ینبته دي
څلور دي، که پینځه دي
چاره پرې اثر نه کړي
د بیا تیو پرې شرنګار دی
پک مې جمه داردي

***

(٦)

لاړمه بر خوړته
خوړکې يو چنارو
د چنار لاندې مارو
د مار په خوله کې تارو
تار زما په کارو
نه څښم د جبې اوبه
خوله به مې تناکې شي
وطن به رانه پاتې شي

* * *

(٧)

نن به کړو، سبا به کړو
در به کړو پيدا به کړو
په خدای به شي، په تا به شي
ته زموږه ورور يې
شل کاله به گورې

* * *

(٨)

اوښه اوښه ډانگه
ډانگه دې غړانگه
په بېره کې تال واچوه
سبا، بېگاه پرې زانگه

***

(٩)

لمر ختلی باران اوري
ګیدړه ودوي، شغال یې ګوري
لمر ختلی باران اوري
موږک پرغونډۍ ناست دی، د مستو بدلې بولي

***

(١٠)

کاشکې زه کوتره وای
ناسته پنه ډبره وای
غاړه مې کمره وای
الا جین جین جین
په کمیس کې مې ده چین

ماشومانو ته د ویل شویو شعرونو بیلګې:

کتاب

کتاب لوستلی شمه
کتاب لیکلی شمه
کتاب ملګری زما
ښه یې ساتلی شمه

کتاب کې پوهه ډېره
زه یادولی شمه
کتاب ښوونکي زموږ
ورته ویلي شمه
کتاب را ښایي لارې
وربانديې تللی شمه

«روغمن»

باران

شي د لمر له تودوخې نه
د اوبو پورته بړاس
توره وريځ شي ورنه جوړه
وخیژي چې هسک ته پاس
بیا وریږي بارانونه
اوبوي وچې بېديا وې
د مړو خاورو په رګو کې
وچلیږي بیرته ساوې
پسرلی، اوړی، منی، ژمی
خورا خوند کړي بارانونه
وچکالي وچو به نه وي
ښېرازي وي او کښتونه

سورکی چرگ

زما سورکیه چرگه لکۍ دې برگه برگه
ښکې رنگارنگ لرې په سهار د اذان کړنگ لرې
دغمي په څېر دې سره کرکره گرځه چرگانو سره
ما ته کوکوکو وایه لاره د سبا وښایه
ښکلي د جرجوری دی غاړه دې ده د ننگه
زما سورکیه چرگه
زما سوزکیه چرگه

پلار ته!

گرانه پلاره گرانه! زما د زړه ارمانه!
تا نه مې کړه پوهه زده پلاره مهربانه!
سترگوکې دې مینه ده مینه دې نیاز بینه ده
زما د وجود هر رگ کې ستا وجود وینه ده
زما د لویدو جهان ستا د زړگني لوی ارمان
زما زده کړه ده هیله ستا څومره یې ته لوی انسان
پوهه به کړم زده پلاره ستا هیله به کړم پوره
گرانه پلاره گرانه!
زما د زړه ارمانه!

د میندو له خوا د وېل شويو سندرو بېلګې:

(١)

آللو للو للو دلته مه راځه غلو
د کندو شاته تړپک ده له تورو سا چمو ډک ده
آللو للو للو
آللو للو للو دلته مه راځه پیشو
کټوه کې مستې دي پیشکې ورته غلې دي
آللو للو للو

***

(٢)

آللو للو للو ځوی مې پالوان دی
زما د زړه ارمان دی
آللو للو للو ځوی مې ښه سړی دی
د زړو ډک منګی دی
آللو للو للو ځوی به مې پاچا شي
پلار به یې وزیر وي
دښمن باندې به یې ویروي

دریمه برخه:

د ماشومانو لوبې

لوبې کول د ماشومتوب د دورې یوه حتمي او لازمي ځانګړتیا ده، ماشومان د خوړو، څکلو او ساه ایستلو په شان لوبو ته هم اړتیا لري. لوبې د ماشوم په جسمي او ذهني وده کې د پام وړ ونډه لري. همداچې کوچنیان خیز کې او دریکې وهي، منډه اخلي، لاسونه خوځوي نو په جسمي وده کې یې د پام وړ پر مختګ راځي، لوبې کول د ماشوم د روغتیا نښه ګڼل کیږي او هغه ماشوم چې په لوبو کې ډېر هوښیار، تکړه او فعال وي ښه او روښانه راتلونکې لري. په ډله ایزو لوبو کې ماشومان هڅه کوي تر خپلو همزولو وړاندې شي او ځان د لوبو اتل کړي. د اتلولۍ لپاره لومړنۍ هڅې او هیلې له همدې ځایه پیل کیږي. ماشوم خپل ذهني او فکري ځواک راټولوي او هڅه کوي له هر امکان څخه ګټه واخلي چې لوبه د خپل ځان یا خپل ټیم په ګټه پای ته ورسوي. چې داسې هڅې د ماشوم د فکري پر مختیا او جسمي ودې لامل ګرځي. له بلې خوا د پیدا کوژبکې اروا پوهنې له نظره، همدا چې کوچنی وییني له نورو همزولو سره مخامخ دی چې ځینې تر ده ځواکمن او ځینې ورڅخه کمزورې دي، نو له ځان سره پریکړه کوي ځان د ځواکمنتیا لوړې مرحلې ته ورسوي، خو په هره لوبه کې تر ځانه لاځواکمن همزولي ویني او دده هڅه او کوښښ نور هم پر مخ ځي چې بالاخره همدا هڅې او کوښښونه دده د شخصیت په ایجاد، ودې او بشپړتیا کې بنسټیز او اساسي رول لوبوي.

هغه ماشومان چې يوازې وي او له خپل ځان سره لوبې کوي نظر هغو ماشومانو ته چې په ډلېيزو لوبو کې برخه اخلي، بې جرئته ، وروسته پاتې او کمزوري وي. او فکري او جسمي استعدادونه يې سمه و ده نه شي کولای.

د ماشوم په ژوند کې د لوبو د همدې ارزښتونو له مخې ده چې د هرې ټولنې په فرهنګ کې په سلګونو داسې عاميانه لوبې د ودشوي چې فولکلور پوهان او کولتور پېژندونکي يې د څېړلو او پېژندلو په برخه کې هڅه کوي.

زموږ په ټولنه کې ماشومانه لوبې کولای شو په دريو ډلو وو يشو:

۱- د هلکانو ځانګړې لوبې: دا هغه لوبې دي چې معمولاً يې هلکان په خپلو منځو کې سره کوي او ترډېره جسمي حرکات په کې درانه او ډېر وي. لکه ډنډه کلک (ډی) ګيرول (ګيرکان) ، تيره اچول، توپ ډنډه او نورې لوبې.

۲- د نجونو ځانګړې لوبې: دا د نجونو ځانګړې لوبې دي چې په خپلو منځو کې يې تر سره کوي او جسمي حرکات په کې ډېر درانه او ثقيل نه وي، لکه: نانځکی کول، کورکاني، پنجاق، جزبازي، رسۍ لوبه، پټ پټکان او نورې لوبې.

۳- ګډې لوبې: چې هلکان او نجونې يې په ګډه تر سره کوي.

ډی (ډنډه کلک):

دا په هلکانو کې يوه پخوانۍ لوبه ده چې له دوو څخه د زياتو هلکانو ترمنځ تر سره کيږي. لوبه د دوو لرګيو په مرسته پر مخ ځي يو (ډنډه) ده چې له ٦٠ نيونې تر ٩٠ سانتي متروپورې اوږدوالی لري، او بل يې لغړی

(کلک) وي چې یوه لویشت اوږدوالی لري. د کلک دواړه خواوې نظر د هغه منځ ته نرۍ شوې وي. ډی په پراخو میدوانونوکې تر سره کیږي، او ددې لپاره چې له لغړی څخه سم کار واخیستل شي، یوځانګړې ځای ورته کیندل کیږي چې له هغه ځایه بیاوویشتل شي.

لومړی هغه ماشومان چې غواړي په دغې لوبې کې ګډون وکړي په دووډلو ویشل کیږي، هره ډله یو مشر لري چې په لوبه کې ورته (میر) وایي، په دې لوبه کې بایلونکې ډلې ته شرط ایښودل کیږي چې یا به دساه تر سوزیدو پورې د (زو) غږ باسي؛ یا به د ګټونکې ډلې یوکس په اوږوسپروي. دا چې لومړی وار (نوبت) به د چاوي په دې پچه اچول کیږي یا «شیر خط» او یاهم «وچه اولمده» د پیل کوونکې ډلې لوری معلوموي. د لومړي نوبت خاونده ډله د هغه جر تر خوا راټولیږي چې کلک یا لغړي ورڅخه ویشتل کیږي، د مقابلې ډلې غړي د لوبې د میدان په بله څنډه کې لمنې په لاس ولاړوي چې کلک (لغړی) قپ کړي. لومړی لوبغاړی لغړی په جر تېرو بېرږدي او ډنډه ورلاندې کوي. د ډنډې په مرسته لغړی یو څه پاس ګزاروي او بیا یې ښه په زوره په ډنډې د مقابل ټیم خواته وروليي، د مقابل ټیم غړي هڅه کوي په لاسونویا لمنې لغړي ونیسي او که یې ونیوه، نو د لغړي ویشتونکی لوبغاړی سوځي او که یې و نه شو نیول، نو بیا یې بیرته د جرخواته ورګوزاروي. که لغړی نږدې د جرخواته ولویږي، د (ډی) یا ډنډې د اوږدوالی په اندازه ولویږی او په ډنډه یې دفاع ونه شي، نو ددې ډلې داغړی سوزیږی. او پر ځای یې بل راځی خو که کلکی (لغړی) له جرنه لرې پریوځي او یا یې ډنډه په لاس لوبغاړی په ډنډه لرې وشړي، نو بیا ډ سې

لرونکی لوبغاړی کولای شي چې دري واری نور هم کلکی په ډډ ووهي او له کوتی (جر) نه يې لری وشړي. په دريم وار چې هر څومره لرې لاړو، بيا دا ډله له هغی ځايه په همدې ډنډې يا دی دا واټن اندازه کوي چې هره ډډی اندازه يې حسابيږي. هر څومره چې شميروي دا ټول په ياد ساتي. او بيرته بيا په همدی ترتيب لو به مخکی ځي. کله چې دا تن وسوځيږي په ترتيب ددی ډلی غړی يو په بل پسی راځی او چې هر څومره شميری يې جوړی کړی ميرنورور زياتيږی لکه چې د لومړی ډلی ټول غړی وسوځيږي ددويمی ډلی غړی ډلی (ډنډه) اخلی.اولو به پيل کوی . په آخر کې د دواړو ډلو جوړې کړی شميری سره پر تله کوی. چې د هر ډلی شميری زياتی وی هماغه د لوبې گټونکی شميرل کيږي.

رسۍ کشول:

دا دماشومانو يوه داسې لوبه ده چې د دوه ډلو ترمنځ ترسره کيږي او په هغې کې د ماشومانو غښتلتيا او زور آزمويل کيږی.

لومړۍ ماشومان او تنکي زلميان د لوبو کولو ډگر (ميدان) ته راځي او په دوه ډلو ويشل کيږي. په لومړی سر کې دوه کسه ميران يا مشران ټاکل کيږي. او بيا نور همزولي په خپل منځ کې سره بډه کيږي، او بل کس د بل مير په ډله کې شامليږي. کله چې د هر مير کسان پوره شول، نو بيا د لوبې ميران يوه غټ رسۍ پيدا کوي .چې په پخوا وختو کې به يې دغه پيړی له څادر ونو څخه تاوولې. مگر اوس يې له سنډ و څخه جوړه شوې رسۍ باندې لو به تر سره کوي.

رسۍ د لوبې په ميدان کې اوږده غزوي او د لوبې په ميدان کې يوه

مستقیمه (سیخه) کرښه وباسي. چې یو مشر لوبې کوونکی په د کرښې یوې خواته، او بل به یې بلې خواته دریږي. او اوږده شوې رسۍ به دواړه ډلې په خپلو منګلولو کې کلکه نیسي، د دواړو لوبډلو تر منځ به یو داسې کس چې مشروي، ولاړوي او د لوبې د پیلیدو اعلان به کوي. همدا چې منځګړی وویل: یو ، دوه ، درې... لوبه پیلیږي، دواړه ډلې په زوره رسۍ د خپل لوري په خوا راکشوي او هڅه کوي، مخالف لوری د ځان خواته راوکاږي. منځګړی به پوره دقت ځیروي چې کومه خوا ز وروره کیږي. که د هرې ډلې لومړی ګډون کوونکی له تاکلې کرښې څخه را تیرشو. نو له لوبې څخه ځي او هلته کیني یا تې ډله به رسۍ کشوي تر دې چې وروستی ګډون کوونکی هم له کرښې څخه را تیرشي. او ګټونکې ډله بریالۍ اعلان شي.

چندرۍ:

چندرۍ هغه لوبه ده چې ماشومان یې زیاتره د ژمي په موسم کې په کلیو کې کوي. پدغه لوبه کې له دوونه تر دریو ماشومانو برخه اخلي.

خپله «چندرۍ» هغه هواره او ګرده تیګه ده چې د نسوار و ډبلي د سر په اندازه وي. او پدغه لوبه کې ماشومان کارترې اخلي.

ماشومان لمړی د یوه اوږده مستطیل په شکل د مځکې پر مخ کرښې باسي او بیا یې په څوبر خو ویشي چې کټ مټ یې شکل د لرګیو زینې ته ورته وي. او هرې برخې ته یې «خانه» یا کور وایي. او بیا هر کور ځان ته نوم لري چې له ښکته نه پورته پدې ډول وي:

لمړی خانه ، دو همه خانه، تنګړیچ ، دمه، کمکی توپ ، لوی توپ او له هغه اخو «سرې صحرا» لومړی یو ماشوم د تیګې چندرۍ په لومړۍ خانه

کې اچوي او بیا په یوه پښبه هغه له دغې خانې را باسي ، بیا يې په دوهمه خانه کې اچوی او په یوه پښبه ورځي او راباسي يې. بیا يې په « تنګریچ » کې اچوي . خو له تنګریچ نه ایستل يې ګران وي. ځکه تنګریچ ډیر تنګ یعنی د یوه پل په اندازه وي. که چیرې د چندرۍ د ایستلو په وخت کې د چندرۍ وهونکي پښبه په کوم خط ولګیده نو بیا وایې چې وسوځیده او بیا د بل ماشوم نوبت کیږي.

له تنګریچ نه وروسته بیا چندرۍ په « دمه ځای » کې اچوي او په یوه پښبه ورځی او په دمه کې کولای شي په دواړو پښبو ودریږي او دمه جوړه کړي. له هغه وروسته يې بیا په « کم توپ » کې اچوي او په یوه پښبه ورځي او په یوه پښبه يې راباسي چې باید چندرۍ به تنګریچ کې او یا د کوم خط په سرونه لویږي که ولوید ماشوم سوځیدلی دئ. له هغه وروسته يې بیا په لوی توپ کې اچوي او په هماغه ډول يې په یوه پښبه راباسي.

تر هغه وروسته يې په سری صحرا کې اچوي. په یوه پښبه ورځي او باید له « لوی توپ » نه هم ګام واچوي او هم باید چندرۍ پکی ونه لویږي، که چیرې د چندرۍ دراایستو په وخت کې چندرۍ په تنګریچ کې ولویده ، نو لوبه « توی درې » یعنی هر څه له منځه تللي ، او باید لوبه له سره له لمړۍ خانې پیل کړي. او که نه د سری صحرا په وهلو سره لوبغاړی ګټونکی حسابیږي.

غومبۍ غومبۍ:

دا په کلیو کې د ماشومانو یوه داسې لوبه ده ،چې اکثراً په پسرلي او اوړي کې تر سره کیږي. لومړۍ لوبې کوونکي ماشومان په دوه ډلو ویشل

کیږي چې شمیر یې پینځو پینځو او یا زیاتو ماشومانو ته رسیږي.

دا ماشومان هڅه کوي پاکه شګه پیدا کړي، او بیا خپلې لمنې ورڅخه ډکوي وروسته د هرې ډلې ماشوم یو پټ ځای پیدا کوي او هلته د شګو کوټه (غومبۍ) جوړوي. خو داسې چې هغه نور ملګري یې و نه شي لیدای. وروسته بیا د دواړو ډلو ترمنځ غږ کیږي چې ورانول پیل شول. دواړه ډلې هڅه کوي د بلې ډلې جوړې کړې کوټې (غومبۍ) ورانې کړي، ماشومان باید دومره هوښیاروي چې د خپلې ډلې جوړې کړې غومبۍ وپېژني او ورانې یې نه کړي. همدا چې دواړه ډلې مطمئنې شوې، چې نورنو غومبۍ نه دي پاتې، بیانو د پټوشویو غومبیو په شمار لوپیل کوي. هر څوک؟ لومړی د خپلې غومبۍ نښه وایي او بیا به یې ښیي، په پای کې چې د هرې ډلې پاتې شوې غومبۍ ډېرې وختې، د هغو د شمیر په اندازه به مخامخ ډلې ته وریه شاه کیږي. او د مخامخ ډلې (چې لوبه یې بایللې ده) غړي به دوی ته چکرور کوي.

دا لوبه معمولاً د غرونو په لمنو او داسې ډاګونو کې ترسره کیږي چې پاکه شګه او ریګ هلته موجود وي.

خوسي:

دا به یوازې د هلکانو ترمنځه کیږي، چې د لوبې د ځای لپاره یو هوار میدان ټاکي. هلکان په دوه لوب ډلو وېشل کیږي چې دوه تنه تکړه یې میران ټاکل کیږي او نوریې سره رامني. هر څوک چې د هرې ډلې ورسیده، په همغې کې دریږي.

دا چې په دې لوبه کې یو بل ته لاس اچول کیږي، او د هغه د پرځولو

کوشش کیږي؛ نو معمولاً هلکان خپل کمیسونه باسي چې د لاس اچولو په وخت کې څیرې نه شي. او همدا رنګه په آسانۍ ونه نیول شي. دوی په میدان کې تر وچې لمدې یا شېر او خط وروسته دوه ډلې کیږي. چې یوه ډله یې د (توپۍ) یا د خاورو د ډېرې ساتنه کوي. او په بله ډله کې د (خوسۍ) په نوم هغه څوک وي چې هڅه کوي په دې توپۍ پښه کېږدي.

توپۍ له اوږه خاورو څخه جوړ شوی ډېری وی چې د لوبې یوه ډله یې ساتنه کوي او څو تنه ترې چاپېره یو پښه نیولي ولاړ وي.

په دې لوبه کې ټول هلکان معمولاً په یوه ښۍ پښه ځغلي. او چپه پښه یې په ښي لاس کلکه نیولې وي او په کیڼ لاس د نورو سره پرځونې کوي. هر کله چې د کوم لوبغاړي د ښي لاسه نه د هغه پښه خوشې شي، دی سوځیدلی حسابیږي.

په لوبه کې لومړۍ ډله د (توپۍ) ساتنه کوي. په دو همه ډله کې چې د توپۍ نه لرې ولاړه وي، یو هلک د (خوسۍ) په نوم نومول شوی وي. چې هغه دنده لري څو د نور، ملګرو په مرسته په توپۍ چې د بلې ډلې په واک کې ده پښه کېږدي. (توپۍ ووهي) د (خوسۍ) لپاره معمولاً داسې کسان ټاکل کیږي چې د خوسۍ په ځغاسته کې تر ټولو چابک او چټک وي.

د لومړۍ ډلې لوبغاړي هڅه کوي چې ځانونه خوسۍ ته ورسوي. او هغه و سوزوي خود دوهمې ډلې لوبغاړي له خوسۍ نه کلکه ساتنه کوي او (خوسۍ) هم د خپلې ډلې د ملګرو شاته وي او کوشش کوي چې له یوې خوندي لارې ځان توپۍ (د خاورې ډېرې) ته چې د بلې ډلې په واک کې وي، ورسوي او هغه ووهي.

دواړه ډلې معمولاً د ځینو ځانګړو کلماتو پر ویلو خپلې پښې نیسي،

تر دې وروسته که هر چا پښه له لاسه خوشې شي، سوی حسابېږي. د دواړو ډلو غړي معمولاً خپلو همغو هلکانو ته په پړځولو ورځي چې ورسره یې په پیل کې رامنلي وي. خو حق لري چې د خپلو ملګرو سره هم د نورو په پړځولو کې مرسته وکړي او یا نورو ته په پړ ځولو ورشي.

معمولاً خوسی د لوبې د ډیرو غړو تر سوځیدو وروسته یا ټوپی وهي، او یا سوځول کیږي ځکه په لومړی سر کې دواړه ډلې د ټوپی او خوسی کلکه ساتنه کوي خو کله چې پر له پسې توګه وسوځیږي، نو میدان کې یوازې خوسی او څونور پاتې شي.

کله نا کله داسې (خوسی) هلکان چې په ځغاسته کې تکړه وي، په هماغه توده کې ځان په ډېره چابکۍ ټوپی ته رسوي ،او په داسې حال کې چې نور به د یو بل په پړ ځو لواخته وي (خوسی) ټوپی وهي. او یا بر عکس د مقابل لوری کوم چابک لوبغاړی ځان په یوه لاره (خوسی) ته رسوي او هغه سوزوي.

کله چې یوه ډله وسوزیږي د (خوسی) او ټوپی ځایونه له یو بل سره بدلوي. بایله داوې چې که هرې ډلې پنځه ځلې ټوپی ووهله، نو له بلې ډلې څخه د واده په نوم یو هلک آخلې چې د واده ورونکې ډلې هلکان د خولې ډول وهي او چک چکې وهي. خو دا لوبې ډېر کمې دواده مرحلې ته رسیږي. او ډېر کله یو ډله هم نه توانیږي چې د لوبې تر پایه پنځه واری ټوپی ووهي.

دا لوبه په وړو سر بېره کله نا کله دلویانو او ځلمیانو لخوا هم کیږي. په لوبه کې کله نا کله وړو اوکمزورو لوبغاړو ته اجازه ورکول کیږی چې د پښې پر ځای دې خپل غوږ ونیسي او په دواړو پښو دې منډې وهي. خو که غوږ یې خوشې کړ، سوی حسابیږي.

د نجونو لوبې

نانځکې او کورکانې:

دا د نجونو تر منځ هغه ذوقي لوبې دي چې تر ډېره بريده عاطفي او خورا صميمي لوبې هم ورته ويلي شو. نجونې له نانځکو، رنګه، رنګه ټوټو غميو، او نورو څيزونو سره خورا مينه لري. هر کله چې څلور پنځه کوچنۍ نجونې سره يو ځای شي، هره يوه يې خپلې نانځکې او نور کوچني لوښي راوړي او په خپلو کې سره لوبې کوي، پخوا به يې نانځکې له ټوټو څخه جوړولې داسې چې د ټوټو يو پېډ وکی به يې جوړ کړ چې د غه پنډوکي به يې جوړ کړ او د تورو سنډو په ګندلو سره به يې په هغې سپينه ټوټه کې پوزه، سترګې او خوله جوړه کړه چې دغه پندوکي ته به يې پوښ کړی و، له هغه وروسته به يې له تاوکړو ټوټو څخه لاس، پښې او ځان جوړ کړل چې وروسته به يې له زري او ښکلو تکو ټوټو څخه جامې او ټيکرې هم ورته جوړ کړل، خو اوس او س ډول ډول نانځکې پلورل کيږي او نجونې يې په لوبو کې شاملوي خو په کليو او بانډوکې اوس هم د ټوټو نانځکې دود دي.

د لوبو پر مهال هره نجلۍ د يوې مور او د کور د مشرې تمثيل کوي هره نانځکه ځانته نوم لري: يوه غټه نانځکه مور وي او نورې لورګانې، خويندې او واړه ماشومان، هر نجلۍ ځانته د ديوالونو خوانه د کور ځای جوړوي هغه پاکوي د ناستې کوټه، د ميلمنو کوټه او نور هرڅه معلوم وي. ګڼې نجونې له خټو څخه ديګي، کاسې، پيالې او د کورنور لوښي هم جوړ وي. يوه وړوکې سپينه ټوټه د دسترخوان په توګه کاروي. کله چې کورونه چمتو شول، بيانو نجونې يو د بل کورته ميلمه ځي. کوچنۍ نجونې يا په

خپله د مور او مشرې رول لوبوي او یا هم کومې غتې نانځکې ته دا رول ورسپاري. کله چې نجونې یو له بل سره خبرې کوي، هڅه کوي د خپلو میندو او مشرانو په شان پخې او سنګینې خبرې وکړي.

د بېلګې په توګه دا دیالوګ وګورئ چې د نجونو د یوې لوبې له جریان څخه کټ مټ په ټیپ کې ثبت شوېدی:

- ټک ټک ټک (دروازه ټکوي)

- څوک یې دروازه خلاصه ده راځه (یوه نجلکۍ چې په کور کې ده غږ کوي)

- شاه بي بي خورې په کور کې یې؟

- هو! وی کوربان دې شم ببو ګلې خورې راځه ایله په ایله...

- خورې ایوانان (ماشومان) مې ناجوړه وو او که نه وخته دې پوښتنې ته راتلم

- راځه خورې راځه دلته په دې کوټه کې به سره کینو...

او دا دیالوګونه هم داسې دوام کوي

په زړه پورې داده چې په دغو لوبو کې کله کله وړې نجونې خپلې نانځکې یو بل ته ورو روي، هغه نانځکه چې ګواکې ناوې وي، باید ښه زړي کمیس او رنګه رنګه جامې ولري، ټول هغه مراسم چې کوچنیو نجونو په ودنو یا کوژدو کې لیدلي وي، دلته هم تر سره کېږي. نجونې رنګارنګ ټوټې سره یوځای کوي او د ناوې جامې ورڅخه جوړ وي، کوچنۍ نجونې یا په وړو چمبو (دایرو) یا پتنوس او یا هم ددېګي په سر پوښ، دایره وهي او په وړو وړو ژبو سندرې وایي. (آهسته برو) سندره د کوچنیو ماشومانو زده وي او کله کله ښکلې ټپې هم ورسره یوځای کوي.

نتیجه:

نانځکې او کورکانې له کورنې ژوند سره د کوچنیو نجونو د عادت کولو او بلد یدو تر ټولو جدي مشق او تمرین ګڼل کیږي. نجونې له همدې لوبو څخه زده کوي چې په خپلو منځو کې څه ډول خبرې وکړي، د کور چارې څه ډول سمبال کړي، ماشومان څنګه وروزي او د کور کلي دود دستور څنګه تر سره کړي؟

له بلې خوا د غه لوبې د خیاطي، کور ساتلو او د جامو په تنظیم کې د کوچنیو نجونو لومړني تمرینونه دي، چې د نجونو په روزنه کې خورا ډېر مهم ګڼل کیدای شي.

جز لوبه (لشپ اچول):

دا د کوچنیو نجونو لوبه ده چې له دوو څخه زیاتې نجونې سره یوځای کیږي او ډېره معموله لوبه ده. لومړی کوچنۍ نجونې په سکرو، تباشیر یا کودورې باندې پر ځمکه یو جدول رسموي چې هر کورګي یې له نیم متر څخه نیولې تریو متر پورې بروسور ولري، هر کورګی نوم لري، او له لومړني کورګي څخه په یو، دوه درې، ځلور... پیل کیږي او تر لسو کورګیو پورې لري. وروسته د لاس درغوي په اندازه یوه ښویه تیګه لوشپ (لشپ) په نامه تاکي او نجونې د لومړي، دوهم او دریم... نوبت د ویشلو لپاره د وچې او لمدې پچه اچوي چې هره نجلۍ خپل وار (نوبت) له ځان سره یادداشت اخلي.

لوبه داسې پیل کیږي چې لومړی باید لشپ په اول کورګي کې واچول شي او د یوې پښې په ټوکه په داسې حال کې چې بله پښه به یې له ځمکې

پاس نیولې وي مخ وړاندې د بل کورګي په خوا ورتېل وهي تر دې چې له ټولو کورګیو څخه یې وباسي او بیا به یې له لرې دوهمې او دریېمې خانې (کورګي) ته وراچوي او حلقه یې لوبه، به تر سره کوي.

لوبغاړې په دغو صورتونو کې سوځي:

۱- که د پښې په یوځل وهلو لشپ وړاندې ولاړنه شي. نولوبغاړې سوځي.

۲- که لشپ له اصلي کورګي څخه واوړي یا بل کورګي ته او یا هم له جدول څخه بهر ووځي. نو بیا هم لوبغاړې سوځي.

۳- که د لوبغاړې پښه په کوم خط برابره شي، نو د هغې وارسوځي. که کومې نجلکۍ و کولای شي ټول ټاکلي مقررات بریالي تر سره کړي، بیانوله کورګیو څخه په پټو سترګو او لشپ پر تندي تیریږي په دې صورت کې چې پښه یې په کرښه برابره نه شي. هر ځل چې نجلکۍ خپله پښه په کورګي کې ږدي غږ کوي:

«سیا» (سمه ده ؟)

نورې لوبغاړې غږ کوي: سپا یعني سمه ده.

کله چې د لوبې د امر حله هم بشپړ شوه، نو دغې لوبغاړې به ګټلې ده او کولای شي یو کورګي مهر کړي، یعنې یوه نښه په کې کیږدي چې ددې په نامه شي.

د جزلوبې یا لشپ اچوونې لوبه د نجونو تر ټولو معموله لوبه ده چې د هغوی د ذکاوت، بدني ودې او دقت کولو د ځواک په پراختیا کې مرسته کولای شي.

پنجاق:

پنجاق دوړو نجونو هغه لوبه ده چې په پينځو دانو وړو تيږو ترسره کيږي. نجونې هڅه کوي ښکلې سپينې او ښويې تيږې (کاڼي) پيدا کړي او څرنگه چې دا لوبه منډې رامنډې نه غواړي، کيداي شي په ژمي کې د ننه په کوټه او په اوړي کې دونو سيوري ته هم ترسره شي.

لوبه داسې پيل کيږي چې اول هغه نجلکۍ چې لومړۍ وارورسيدلاي وي. پينځه واړه تيږې پاس اچوي او خپل لاس په چپه اړوي او د پنجنې په شا باندې پاس اچول شوې تيږې قپوي. او بيا يې په رغوي کې رانيسي. هغه تيږې چې په ځمکه رالويږي هغه يوه يوه راټولوي داسې، چې يوه تيږه پورته اچول کيږي هغه تيږه لا په هوا کې وي، چې له ځمکې څخه يوه تيږه ژر اوچتيږي او بيا هغه تيږه چې په هوا کې وه، ورسره يوځاى په موټي کې نيوله کيږي، چې دې ته «اوليک» وايي.

وروسته بيا تيږې پر ځمکې باندې کوليږي او يوه يوه يې راټوليږي. چې ورته (يوه دانه) وايي بيادوه دوه دانې جوړه پرځمکې کېښول کيږي، او دوه دوه راپورته کيږي چې ورته (دوه دانې) وايې. همداسې درې په يوه خوا او يوه په بله خوا چې (درې دانې) ورته وايي. او بيا څلور په ځمکې يوه هوا ته پورته اچول چې (څلور دانې) ورته وايي.

تردې وروسته څلور تيږې پر ځمکه داسې کيښول کيږي، لومړۍ يې يوه دانه راپورته کيږي چې يوه دانه هوا ته پورته اچول کيږي بيا همدا راجگه شوې تيږه له بلې سره بدليږي، همداسې څلور واړه دانې د بوې بلې دانې په پاس اچولو سره بدليږي، چې ورته «بدلون» وايي، بيا يوه دانه جگه اچوي او په هوا کې يې قپوي چې دې ته اشاره وايي.

بیانو کیڼ لاس پر ځمکه داسې ږدی، چې ګوتې یې پر ځمکه اوسې بیانو د دوو ګوتو تر منځ په خالي ځاي کې یوه تیږه کیښودل کیږي چې په ښي لاس یوه تیږه پورته اچول کیږي او څلور واړه دانې سره را ټولیږي ټولې پاس اچول کیږي او بیا هو ځایو یې په موټي کې نیول کیږي. چې دې ته (ګوتمی) ویل کیږي. بل ځل کیڼ لاس داسې پر ځمکې ږدي چې څلور ګوتې سره نښتې او یوه یې بیله نیول کیږي. چې د غره بڼه ځانته غوره کوي، داسې چې د څلورو ګوتو او غټې ګوتې تر منځ خالي ځای له ځمکې څخه پاس دومره وي چې د لوبو تیږه ورڅخه په آسانی سره تیره شي. بیانو په هو ځانګړي حرکت د ښي لاس په ګوتو د کیڼ لاس له شا څخه تیږي تیروي او بیا یوه یوه را پورته کوي او بلې لوبغاړې ته وایي چې یوه په کې خوښه کړي، چې هماغه خوښه کړې تیږه «سپي» بولي بیا نو هره تیږه هوا ته اچوی او له کین لاس څخه یې داسې تیروي چې په «سپي» تماس ونه کړي. کله چې ټولې دانې خلاصی شوې، په پای کې د سپي وار رارسیږي چې هغه هم په یوه ګوزارد ګوتو له فاصلې څخه تیریږي.

هرې لوبغاړي چې دا ټولې مرحلې په بریالیتوب سره تر سره کړې، د لوبې ګټونکې ګڼل کیږي.

ددې لوبې ځینې ځانګړي نومونه او اصطلاحات دادي:

(پشت دست، تاله ګک، دودو قو، سه قو، چهار چهار قو... ژاله ګک اشاره، دسترخوانک، چوچه کش، بندنک و از ک، سګک، څلوردانې، بدلون ګوتمی، غر، اولیک، یکک، دوکک.... پنج کک، دان واز ک، دان تلک، بیتروک.) او نور.

څلورمه برخه:

اړونه (چیستان) - متلونه، ټوکې او د ماشومانو په روزنه کې د هغو ونډه

ماشومان کله کله داسې بوختیا وې لري چې تر ډېره د ذهني مسابقو بڼه لري او د تفریح او ساعتیرۍ لپاره پرې بوختېږي. په پښتو کې اړونه هغه ذهني پوښتنې دي چې د معمې ګانو او پوښتنو په شان مطرح کېږي ځینې مهال ماشومان د متلونو په هکله هم خپلو کې سره سبالي کوي او هو بل ته هغه دود سوي متلونه تیروي چې له لویانو یې اوریدلي وي. او کله هم په خپلو کې سره ټوکې کوي او هر څوک یوه یوه داسې ټوګه وایې، چې ټول ماشومان وخندوي. موږ به هڅه وکړو، چې دلته هره برخه بیله بیله معرفي کړو او بیلګې یې ورسره یو ځای راوړو.

۱ - اړونه (چیستانونه):

۱ - لکه څرنګه چې وړاندې مو هم ووېل، اړونه هغه مشهورې معماګانې دي چې د یوه ماشوم له خوا د نښو په ویلو سره مطرح کیږي او نور اوریدونکي د نښوله مخې پرې فکر کوي چې د هغه نوم پیدا کړي. اړونو ته په پښتو کې (کیسۍ) او (ټکونه) هم وایي. په دری کې یې (چیست آن) یا چیستان بولي او په عربي کې ورته (لغز) وایي.

اړونه په منظومه او منثوره توگه دود دي. او شرط يې دا دی چې د غوښتل شوي نوم نښې به په لنډه او ښکاره بڼه ويل کيږي چې نور ماشومان د همدې نښوله مخې غوښتل شوی نوم پيدا کړي، د بيلگې په توگه يو ماشوم وايي:

دا څه شی دی؟

دورځې گرځي چې د شپې راشي د يوې پيسې ځای ونيسي. نور ماشومان په دې فکر کوي ددې اړ نښې دوه دي، يوه دا چې دورځې گرځي او بله دا چې د شپې د يوې پيسې ځای نيسي، او هوښيار ماشومان په څو شيبو کې ځواب پيدا کوي او وايي دا (لکړه) ده. ځکه لکړه ټوله ورځ گرځي او د شپې همدا چې د يواله ته يې ودروي د يوې پيسې ځای نيسي.

اړونه د ماشومانو د ذهني آزموينې، فکري ودې او چاپيريال پيژندنې تر ټولو جدي مرستندويان دي .د يوه اړ د ځواب موندلو لپاره ماشوم په خپل فکر او حافظې تر هغه بريده فشار راوړي چې ځواب و مومي او دا د حافظې ډېر ښه ورزش بللی شو. څرنگه چې اړونه په ټولنې کې د ورځنيو وسايلو په اړه ډېر مطرح کيږي او د شفاهي فولکلوريکو معما گانو حيثيت لري ،د ماشومان په نړۍ ليد پراخولو او دود دستور پيژندلو کې هم مرسته کوي.

د اړونو څو بيلگې چې ځوابونه يې په آخر صفحه کې راغلي دي:

دا څه شي دی؟

۱ - دورځې گرځي چې د شيبې راشي وازه خوله ونيسي؟

۲ - دا څه شي دی؟

دی حلال دی، خو رنگ يې د مردار دی.

٣- دا څه شی دی:

د ورځې ګرځي ګرځي چې د شپې راشي يوه پولۍ اغزی په ځان راواړوي؟

٤- دا څه شی دی:

وړوکی تنور ګی له لالوډ ک.

٥- دا څه شي دی:

مړ له قبره پاڅيږي، ژوندی له غاړې ونيسي.

٦- دا څه شی دی:

له پاسه راغلل دوه سيندونه ورته يې ونيول پنځه بيلونه؟

٧- دا څه شی دی:

سور کندوګک، له اوړونه دی ډک، په منځ کې يې تمبه ده، زما يوه ګوله ده؟

٨- دا څه شی دی:

سل خولې لري نه ګيډه نه کولمې لري؟

٩- دا څه شی دی:

دوه ومه په درې شومه، لرې وم را نږدې شومه

دا څه شی دی:

١٠- له خولې غور ځوی توري وينې، چاودلی يې د زړه سر دی، عالم يې مسخر دی.

١١- دا څه شی دی:

یوه لویشت یې قد دی په آس زورور دی.

۱۲- دا څه شی دی:

په سپین کې تور دی په تور کې نور دی سر پرې سیور دی.

۱۳- دا څه شی دی:

شګور له پولوډک او څوک یې نه خوري.

۱٤- دا څه شی دی:

شپږ یې پونډۍ دي لکۍ لري په ملا کې دوه یې دي پښې ژوند لري هوا کې.

۱٥- دا څه شی دی:

وزرې د مرغه سرې د پیل له رنګه تور دی کچکو وربانديې سپور دی.

۱٦- دا څه شی دی:

خوري خوري خو مړيدل نشته، ګرځي ګرځي لویدل یې نشته.

۱۷- دا څه شی دی:

سور ځنځیر په ځمکه ځیر.

۱۸- دا څه شی دی:

اور وینم او بو کې او به وینم په اور کې.

۱۹- دا به څه شی وي:

پاس په ډېر ان کې اور ولګیده، کوزې د کوهۍ او بـه ترخې شوې، جوړې خړې لنډ ورې شوې.

۲۰- دا څه شی دی:

په یوه سوړه کې دوه دیرش غله نتلي دي، هر چا د سپین سبا غونډې

لیدلي دي.

٢١- دا به څه شی وي:

چې ځي خاندي چې بیرته راځي ژاړي.

٢٢- دا څه شی دی:

لمونځ شته اذان یې نشته.

٢٣- دا څه شی دی:

د یوې کټوې دوه ډوله مستې په سرو غوښو کې پڅې.

٢٤- دا څه شی دی:

بابا د ننه، ږیره یې بید یا ده، عجبه تماشا ده.

٢٥- دا څه شی دی:

د سرو زرو شپیلۍ ده د وولس بنده، هر بندیې لري څلور څلور پیونده.

٢٦- دا څه شی دی:

چې ځم را سره ځي، چې کینم را سره کیني، چې ودریږم دریږي هېڅ نه رانه بیلیږي.

٢٧- دا څه شی دی:

وړوکي هیندوګی، اوږدې یې دي پتکی.

٢٨- دا څه شی دی:

یو دی خو په سل سترګو ژړا کوي، نه خوراک او نه خندا کوي.

٢٩- دا څه شی دی:

د هډو کوټنۍ ده، په کې ناسته لیونۍ ده.

۳۰- دا څه شی دی:

څلور یې پښې بې شماره یې کولمې.

۳۱- دا څه شی دی:

زرغشي یې خوړلي خو ژوندی دی، دا څرنګه شي دي.

متلونه:

متلونه د انساني تاریخ او بشري ژوند په اوږدو کې د خلکو د فکري تجربو په نتیجه کې هغه را منځ ته شوې لنډې جملې (وجیزې) دي چې په لنډو ټکو کې لوی مفهوم بیانوي.

د انسانانو په منځ کې له ډېر پخوا څخه متلونه ویل کیږي، متلونه هغه مهال کاریږي، چې څوک د خبرو پر مهال و غواړي خپله وینا اوریدونکو ته ثابته کړي ځکه نو د استناد لپاره یو متل وایي.

مثلاً که څوک په دې هکله خبرې کوي چې: «په مجلس کې باید هر چا ته وار ورکړل شي چې خبرې وکړي او موږ باید ټولو حاضرینو خبرې و اورو. د دې لپاره چې هر څوک د خبرکولو حق لري»

نو د دغو جملو ویونکی دغه متل کاروي:

«ژرنده که د پلار ده هم په وار ده»

او د دې متل په اوریدو سره ټول حاضرین د خبرې کوونکي کس وینا مني.

متلونه معمولاً لنډ او آهنګین وي او د ښکلو کلماتو په وسیله مطرح کیږي.

او تر ډېره بریده د سپین ږیرو جرګه مارو او پخو کسانو ډېر متلونه

اوپښې خبرې زده وي. خو دا يوازې لويان او سپين ږيري نه دي چې له متلونو څخه کار اخلي ، بلکې ماشومان هم د هر ځله د ژمي په شپو کې د تاوخانو په توده هوا کې د متلونو په ويلو سره خپلې حافظې آزمويي، ماشومان گرد سره کيني او هر يو يو متل وايي او له هر چاسره چې متلونو زيرمه ډيره ده يعنې ډير متلونه يې زده وو د غونډې بريالي گڼل کيږي.

متلونه د ماشومانو لپاره ښه سبق گڼل کيږي. دوی د لويانو او تېرو نسلونو ډېرې خبرې د متلونو له لارې زده کوي او په دې پوهيږي چې دلو يانو له تجربو څخه څرنگه گټه واخلي مثلاً ماشومان کله چې د يو کار په کولو پيل کوي، نو که کوم متل ور په ياد شي کيدای شي، د هغه کار ښه او بد اړخونه وارزوي او بيا وروسته يې تر سره کولو ته ملا وتړي. د بيلگې په توگه يو ماشوم غواړي د خپل پلار ښکاري ټوپک را کوز کړي او ويې گوري نو ناڅاپه يې دا متل ور په ياديږي:

«چې نه کار هلته دې څه کار»

څکه نو د پلار ټوپک پريږدي او له ځانه سره فکر کوي چې رښتيا هم دی له ټوپک سره د لوبو لپاره نه دی جوړ او کيدای شي په ټوپک خپل ځان ژوبل کړي. متلونه ماشومان دې ته چمتو کوي، چې پخې او کاري خبرې زده کړي او يو مهال وکړای شي د لويانو په مجلسونو کې خبرې وکړي، د متلونو کارول د ماشومانو په فصاحت او بلاغت کې ونډه لري، متلونه ماشومان له نويو ژبنيو مفاهيمو، ترکيبونو او جمله جوړونې سره بلدوي. او کولای شي د خپلو خبرو د ثبات لپاره له متلونو څخه گټه واخلي. همداراز متلونه د ماشوم د جهانبيني (نړۍ ليد) په پراخولو کې مرسته کوي، څکه ماشوم د

متلونو له لارې ستر بشري مناسبات په لنډه او آسانه توګه تجربه کولای شي. دلته به د بېلګې په توګه څو مشهور متلونه راوړو، چې د ماشومانو له خوا د متل ویلو په مجالسو کې ویل کیږي:

١ - بدعادت چې زورور شي، عقل مرور شي.

٢ - بدمه را سره کوه، ښه دې نه غواړم.

٣ - بدمه کوه، بد به نه وینې.

٤ - اوزه چې پر با م وخېژي، لیوه ته هم ښکنځل کوي.

٥ - بنیادم بې وزره مرغه دی.

٦ - تشه لاسه، ته مې دښمن یې.

٧ - له یوه لاسه، غږ نه خیږي.

٨ - خپله ژبه هم کلا ده هم بلا.

٩ - که ته ووایې زه یم، او زه ووایم زه یم، نه به ته یې او نه به زه یم. که زه ووایم چې ته یې او ته واوایې چې ته یې، هم به ته یې، هم به زه یم.

١٠ - بې چرګه به هم سبا شي.

١١ - بنده اریان، خدای مهربان.

١٢ - نورې به لا لاوهي، مړی به عبدالله وهي

١٣ - تیر په هېر.

١٤ - تورې چرګې سپینې هګۍ.

١٥ - جنګ سوړ شو، میړی تود شو.

١٦ - ښځه تن په سپي حکم وکړ، سپي پر لکۍ.

١٧ - ژرنده که د پلار ده هم په وار ده.

۱۸ - جاهل ته دوه ځله سلام اچوه.

۱۹ - خپله لاسه ګله لاسه!

۲۰ - خپله لور تر پردي زویه ښه ده.

۲۱ - اول زده کړه، بیا کوزده کړه.

۲۲ - شغال پر نعمت شکر ایسته، چرګ یې تر خولې ووت.

۲۳ - چرګ چې ځوان شي، پر بام ورو ورو ځي.

۲٤ - د ګوډي لار په زړنده ده.

۲۵ - څه زړنده پخه، څه غنم لامده.

۲٦ - د غله ځای په غره کې نشته.

۲۷ - دایې ډول دایې زړنده.

۲۸ - له بارانه تښتیدم، له ناوې لاندې مې شپه شوه.

۲۸ - له رویو تښتیدم، په سرې خورو واښتم.

۲۹ - د بل په دستر خوان ،سل میلمانه هېڅ دي.

۳۰ - له بې کاره، خدای (ج) بې زاره.

۳۱ - د پشۍ منډه تر کادانې پورې وي.

۳۲ - لاس چې مات شي غاړې ته لوېږي.

۳۳ - له پیښې څخه تیښته نشته.

۳٤ - د تبر خوله لیمخي نیولې ده.

۳۵ - له تش ټوپکه دوه کسه ډارېږي.

۳٦ - له تخته که ولویږم، له ځمکې خونه لویږم.

۳۷ - له جنګه زه راغلم ، غوړې ته کوې.

۳۸- له تشه ډاګه به سیلۍ څه یوسي.

۳۹- د ځوانۍ یوه نیشه وي، هسې نه چې همیشه وي.

۴۰- په ځوانۍ کې بیکاري، د سپینږیر توب خواري ده.

۴۱- له خوارۍ ژرنده ګرځوي. له کبره مزد نه اخلي.

۴۲- د ډنډا و به، چې ډیرې ودریږي، خوساکیږي.

۴۳- چې ډول ډې تر څنګ دی، له وهلو یې څه ننګ دي.

۴۴- غر که هر څومره لوړ وي پر سر لار لري.

۴۵- دروغ د ایمان زوال دي.

۴۶- سپینه اوړ ول کا، توره وېرول کا.

۴۷- سترګې په بنوونه درنیږي.

۴۸- سترګې له سترګو شرمیږي.

۴۹- سخ د هغه چا، چې غم یې په بل چا.

۵۰- سل دې ومره، د سلو سردې مه مره.

ټوکې ټکالې:

ټوکې د ماشومانو د مجلسونو یوه په زړه پورې بوختیا ده، کله کله چې څلور پینځه یا زیات ماشومان سره یو ځای شي او په تېره بیا د ژمي په اوږدو شپو کې سره مجلس جوړ کړي، نو په خپلو منځو کې ټوکې وايي، . داسې چې ماشومان ګرد سره کیني او هر یو په خپل وار یوه یوه ټوکه وايي او نور ورته خاندي. په داسې مجلسونو کې که هر چانوې او خوندورې ټوکې وویلې، نو د نورو همزولو شاباسی ګټي.

ټوکې د ماشومانو د طبیعې په ظرافت کې پر اختیاراولي او معمولاً

هغه څو ک چې په خبروکې له ټوکو او طنز څخه کار اخلي، خبرې يې جالبه او زړه راکښونکې وي.

طنز او ټوکې په ټولنه کې د انتقاد او پند لپاره ډېرې ګټورې وي. د ګڼو ټوکو کرکټرونه ډېر ساده او يا هم ډېر هوښياروي او هر کله چې غير عادي او فوق العاده چاره تر سره کړي نو د خندا وړوي.

هوښيار ماشومان له ټوکه څخه د از ده کوي، چې څنګه ځان د خلکو له خندا څخه وژغوري. دروغ ونه وايي، لا پې ونه وهي او د هوښيارانو په شان خپلې چارې پر مخ يوسي.

له بلې خوا کله چې ماشومان په يوه مجلس کې ټوکه وايي او نور خندوي، نو د همزولو او يالو يانو له خوا هڅول کيږي .له دې امله ماشوم جرئت پيدا کوي او دوې احساس کوي، چې نور د ده خبرې اوري او ورته په زړه پورې دي، ټوکې ويل د ماشوم ظريف ذوق روزي، او په فصاحت او بلاغت کې يې مرسته کوي.

ټوکې ويل او ټوکې اوريدل ماشوم له يوازيتوب، رواني فشارونو او انزوا څخه ساتي. ماشوم د خوشالۍ احساس کوي او هر کله چې ماشوم له خپګان څخه لرې وي او وخت يې په خندا او خوشالۍ تېرشي، ښه و ده کوي او راتلونکې شخصيت يې سالم او بې عيبه وي. د ماشومانو ځينې اروا پوهان کله چې په رواني خپګان (ديپريشن) اخته ماشومان تر در ملنې لاندې نيسي، نو ګورې چې داسې ماشومان منزوي (ګوشه ګير) بې جرئته، ډارن او تل خپه وي. ددې لپاره چې داسې ماشومان ښه شي، نو اروا پوهان يې له کورنۍ او همزولو څخه هيله کوي، چې دداسې ماشوم د خوشالۍ او

هوسا ، ساتلو لپاره له هغه سره مجلس وکړي، ټوکې ورته ووايي ، ویې خندوي او دی په خپله وهڅوی چې ټوکې ټکالې زده کړي او بیا یې همزولو ته واوروي. نو له دې هر څه نه ښکاري چې ټوکې ټکالې د ماشومانو په خوشاله ساتلو کې ډېره ونډه لري.

د ماشومانو لپاره باید سالمې ، په زړه پورې او ساده ټوکې وویل شي چې هم یې وخندوي او هم ورڅخه زده کړه وکړي او پند واخلي .

موږ به دلته د ماشومانو لپاره د ټوکو څو بیلګې راوړو :

غل او غریب:

وايي چې د یوه غریب سړي کورته د شپې غل ورغی ، کور به پرې راویښ شو ، ویې لیدل چې غل دی نوېرې غږ یې وکړ : چې موږ په دې کور کې دورځې څه نه شو پیدا کولای ته به د شپې په تیاره کې څه پیدا کړې ؟

***

ماهم نه ده لیدلې:

یو سړي چا ته په تعجب سره وویل چې تا یو خروار هندوانه لیدلې ده ؟

هغه ورته وویل چې نه!

ده ورته وویل: ما هم نه ده لیدلې.

***

روژه که زردالو:

یو سړي په روژه کې زردالو خوړل ، بل ورته وویل: ولې روژه خورې ؟ ده ورته وویل . مګر ته ړوند یې نه وینې چې زه روژه نه خورم ،بلکې زردآلو خورم.

***

سوالګر او سګرټ:

یوه سوالګر له یوه لاروي څخه د پیسو غوښتنه وکړه. لاروي ورته وویل پیسې نه لرم مګر آیا سګرټ څکوې؟

سوالګر ورته وویل: هو، څکوم یې.

لاروي ورته وویل: نو یو سګرټ خوراکړه چې ویې څکم.

***

لاپې:

یو سړي لاپې وهلې چې دی د نړۍ ټول حیوانات پېژندني او د حیواناتو متخصص دی. نو بل سړي ورته وویل: چې دومره پوه سړی یې نو راته ووایه چې خر څه ډول حیوان دی؟

لاپوک ورته وویل:

خر خو داسې حیوان دی چې د اوښ په څېر دوه غټ غټ ښکرونه لري.

***

او به هم راوړه:

یو ماشوم ژړل او له خپلې مور نه یې اوبه غوښتلې. مورې چې داوړو په لمدولو بوخته وه، په قهر یې وویل: غلی شه کنه اوس به درسیکې لرګی راوړم او ښه به دې ووهم.

ماشوم ورته وویل خیر دی مورې چې لرګی راوړې نو او به هم درسره راوړه.

***

چرګ:

یو سړی د یو و یالې ترځنګ تېرېده، ګورې چې یو هلک خپل چرګ په ویاله کې وینځي. هغه سړی چې بېرته له بلې خوا راوګرځېده، ګورې چې د هلک چرګ مړ دی او داورته ژاړي. سړي پوښتنه وکړه: واکم عقله! چرګ چاوینځلی چې تاوینځه په لوی لاس دی مړ کړ.

هلک وویل: په وینځلو مړ نشو په نښنیځلو کې مړ شو.

* * *

پیل او چرنګښه:

یو پیل او چونګښه سره ملګري شول او پرېکړه یې وکړه چې له کوم باغ څخه مڼې راغلا کړي. کله چې باغ ته ننوتل، پیل چونګښې ته وویل زما پر ډډه وخیژه او مڼې راوشکوه. چونګښې ورته وویل، دا کار زه نه شم کولای راځه او ته زما په ملا وخیژه او مڼې راوشکوه. پېل ورسره ومنله او کله یې چې د چونګښې په ملا پښه کیښوده د چونګښې سترګې یې له سر څخه راووتې، پیل په ګیله ورته وویل:

هم مڼې درته راشکوم او هم سترګې را ته رډې رډې کوې؟

* * *

غوایان:

یو لیوني له بل څخه وپوښتل: که سیند او ر واخلي نو کبان چیرته تښتي؟

بل لیوني ورته وویل: هی ساده، ښکاره خبره ده چې ونو ته خیژي.

لومړي لیوني ورته وویل: ساده خو ته یې، کبان خو څه غوایان نه دي چې ونو ته وخیژي.

***

د ښوونکي پوښتنې:

په یوه ښوونځي کې یو ښوونکی نوی مقرر شوی و، په لومړۍ ورځ کله، چې د ولسم ټولګي ته ورغی؛ له یوه زده کوونکي څخه یې پوښتنه وکړه:

- هلکه ته ووایه چې د سومنات بت چامات کړ؟

هلک حیران شو، چې څه ووایي، ځواب ورکړ:

استاذه: زه خو پرون هم نه وم راغلی او هغه بل پرون هم نه وم راغلی والله که مامات کړې وي.

ښوونکی غوسه شو. چې دومره تمبل هلک څنګه په دولسم ټولګي کې درس وایي. نو مخامخ یې د معارف وزیر ته تیلفون وکړ او تر روغبړ وروسته یې ورته وویل:

صاحبه زه د پلانکي ښوونځي په دولسم ټولګي کې له یوه زده کوونکي څخه پوښتنه کوم چې د سومنات بت چامات کړي، دی راته وایي: ما نه دی مات کړی ځکه زه پرون او تېره ورځ نه وم راغلي. زه نه پوهیږم چې دا څنګه تر دولسم ټولګي را رسېدلی دی...

وزیر په غوسه شو او ورته یې وویل:

ښاغلی ښونکی صاحب! زه نور نه پوهیږم بت چې هر چا مات کړی وی تاوان به یې ته ورکوې.

***

دوه او دوه څوکیږي:

یو سړی ډېر زیات وږی شوی و، په دغې شیبې کې بل سړي ور څخه

پوښتنه وکړه چې کاکا دوه او دوه څو کیږي ، ده ورته بې له ځنډه ځواب ورکړ:

دوه او دوه څلور ډوډۍ کیږي.

***

د سګرټو کموالی:

د یوه سړي په خوله کې یو ډېر اوږد سګرټ و؛ چې اوږدوالی یې له یوه متره هم اوښته . بل سړي ورته وویل: چې ماما دا دومره اوږد سګرټ ولې څکوې؟ ده ورته په ځواب کې وویل: دا ځکه چې ډاکتر ماته ویلي چې دورځې یوازې یو سګرټ څکوه!

***

دوه ساده ګان:

یوه ساده له بل څخه پوښتنه وکړه: ته په کومه ورځ پیدا شوي یې ده ورته وویل د یکشنبې په ورځ ، او ته په کوم پیدا شوی یې ؟

لومړني ساده ورته وویل: د جمعې په ورځ.

دوهم ساده ورپورې وخندل چې دروغجنه، ولې دروغ وایې د جمعې په ورځ خو رخصتي وي.

پینځمه برخه:

د ماشومانو بوختیاوې (سرگرمی)

د ماشومانو لپاره ځینې داسې بوختیاوې هم شته چې کولای شي هم د ساعتیري او لوبو په شان هغوی ته خوندورې وي، او هم د پوهې او زده کړې لپاره لومړني لوستونه وي.

هغه مهال چې ماشومان له کاغذ، قلم، کتاب او مجلې سره آشنا کیږي نوهڅه کوي ہو څه زده کړي خو که مخامخ په لوستلو او لیکلو پیل وکړي. دا چاره به څه نا څه ستونزې ولري. له همدې ځایه ده چې د ښوونې اوروزنې گڼ کار پوهان وړاندیز کوي، چې تر ښوونځي مخکې باید ماشومان د زده کړې یوه بله ابتدایي مرحله (پړاو) تېر کړي. د زده کړې په دې پړاو کې ماشومان په ساده علمي تجربو، رسامۍ، د جدولونو پر حل، د حساب د ساده ځوابونو په موندلو او نورو داسې په زړه پورې بوختیاوو لاس پورې کوي. ځینې شعرونه له یاده کوي او کله کله معما گانو ته ځوابونه وایي.

د ماشومانو داسې بوختیا وې په لاندنیو برخو وېشلای شو:

د متقاطع کلیمو جدولونه:

د ماشومانو لپاره د متقاطع کلیمو جدولونه د ساده معماگانو له مخې د نومونو او کلماتو پیدا کول دي، چې د ورکړل شوي جدول په ځانگړو خانو کې باید ولیکل شي.

یو شمیر مجلې چې د ماشومانو لپاره خپریږي د خپلو سرگرمیو په پاڼوکې داسې جدولونه خپروي چې که د ماشومانو له خوا حل شي، نو د مجلې له خوا گټونکي حل کوونکي ته جایزه هم ورکول کیږي.

دې ډول جدولونو ته ځکه د متقاطع کلیمو جدولونه وایي، چې په هغه کې د کلیمو حرفونه یو له بله سره داسې واقع شي چې له دوو خوا ویې په لوستلو سره دیوې یوې کلیمې اجزا جوړوي.

له ښي لاس ته چپ لاس ته د کلیمو کتارته (افقي) ردیف وایي او له پاسه کوز لوري ته د کلیمو کتار (عمودي) ردیف بولي. ټول ردیفونه د جدل په سراو ښي اړخ کې د ورکړل شویو شمیر وله مخې پیژندل کیږي.

ځینې مهال د کلیمو د بیلو لو لپاره په جدول کې هو شمیر توري خانې هم شاملیږي چې په هغو کې بیا توري نه لیکل کیږي.

د متقاطع کلیمو د جدولو د حل کولو لپاره باید له کلیماتو سره لوبې وشي او هغه معماگانې چې په لومړي سرکې سړی حیرانوي خو که ښه ورته ځیرشي، څو مماثلې کلیمې وارزوي ،نو کولای شي د نظر وړ کلیمه یا نوم پیدا کړي، کله کله د کلیمو سر چپه ښه غوښتل کیږي .او ماشوم باید وکړای شي هغه و مومي مثلاً غوښتل کیږي چې (سرچپه لوبیا) نو ماشوم دغه نوم سر چپه کوي او لیکي (ایبول) یا هم د کلیماتو نوم په بله ژبه غوښتل کیږي، لکه (په عربي ځمکه) چې ماشوم به (ارض) لیکي یا (په دري وری) چې ماشوم یې (گوسفند) لیکي. په ساده شکل معما داسې مطرح کیږي:

۱ - د افغانستان یو ختیځ ولایت.

ماشوم چې وګوري په جدول کې (۷) خانې تشې دي، نو د افغانستان د ختیځو ولایتونو ، نومونه له ځان سره یادوي او ګوري چې کوم یو یې (۷) توري لري او په جدول کې مناسب ځای موندلای شي نو په دې توګه به د (ننګرهار) نوم پیدا کړای شي.

د متقاطع کلماتو د جدولو نو حل د ماشومانو په ځېر کتیا او فکري وده کې مرسته کوي. ماشومان کولای شي له ګڼو کلماتو سره بلد شي او ډېر نومونه زده کړي. په دې یوه شي چې کلیمات څه ډول له حرفونو څخه جوړیږي. دداسې جدولونو د حل کولو لپاره هڅه کول، د ماشوم معلومات زیاتوي. ځکه د هرې کلیمې په باره کې باید آفاقي پوهه ولري. د (ننګرهار) پورتنۍ بېلګه که وګورو وینو چې ماشوم د همدې نامه په پیدا کولو کې څو خبرې زده کوي. لومړی باید د افغانستان نقشه وګوري، بیا ختیځ لوری وپېژني، بیا ځان خبر کړي چې په ختیځ لوري کې کوم ولایتونه شامل دي، څه ډول نومونه لري، او دا نومونه له څو تورو څخه جوړ شوي دي. په دې توګه وینو چې که ماشوم ټول جدول حل کوي، د څومره زیاتو کلیماتو په هکله معلومات تر لاسه کولای شي.

ځینې ساده او علمي تجربې:

هر ماشوم له خپل چاپېریال او د لیدوړ طبیعت څخه زده کړه کوي. کله چې ماشوم د خپلو شاوخوا شیزونو (اشیاوو) په هکله فکر کوي ،نو هیله لري د هر شیز په هکله خپل معلومات بشپړ کړي، که د ماشوم په لاس کې ډبره وي او هغه له لاسه وغورځوي، نو پوښتنه ورته پیدا کیږي چې ولې ډبره

د ځمکې خواته لوېږي او که څوک هم دومره ورته ووايي چې ځمکه د جذب قوه لري نو دغه بريد لويد لو په دليل پوهيداي شي.

د طبیعت، فزیکي پېښو او یو شمېر علمي تجربو په اړه د ماشوم ذهن خورا احساس وي او هر څه چې په ماشو متوب کې زده کړي د ژوند تر پایه یې په یاد وي. کله داسې هم پېښیږي چې ماشوم له ډېرې ساده علمي تجربې څخه یو څه پر مختللیو تجربو ته ورسیږي او ورو ورو لوی علمي حقایق زده کړي. د ژوند په لومړنیو کلونو کې د ماشوم فکر له ګڼو پوښتنو څخه ډک وي، مثلاً سپوږمۍ څنګه لویه او وړه کیږي؟ ستوري ولې ځمکې ته نه رالویږي، غرونه څنګه را منځ ته کیږي، وریځ څنګه جوړیږي او داسې نورې پوښتنې. د پوښتنو مطرح کول دا معنا لري چې ماشوم غواړي په ځینو طبیعي حقایقو وپوهیږي. له همدې امله باید د ماشوم د پوهولو لپاره له هغه سره مرسته وشي چې په خپلو منځو نو کې ځینې ساده علمي تجربې عملي کړي. داسې علمي تجربې د ماشومانو لپاره هم په زړه پورې وي او هم د زده کړې وړ. خو اساسي شرط دا دی، چې له هرې علمي تجربې سره د هغې د پېښیدو دلایل هم ذکر شي. او دا چې یوه پروسه څه ډول بشپړیږي او ولې سر ته رسیږي باید د ماشوم پوښتنو ته مقنع ځوابونه ورکړل شي. راځئ د همداسې علمي تجربو څو ساده بیلګې دلته راوړو:

هوا وزن لري:

ماشوم څنګه پوهولای شو چې هوا وجود لري، که څه هم چې موږ یې نه شو لیدلای خو هوا شته او له مالیکولو نو څخه جوړه ده، وزن او کثافت لري. خو دا چې څنګه یې ثابتو وو، یوه ساده علمي تجربه تر سره کولای شو.

لومړي یو خط کش را اخلو او په سم نیمایي کې ورپورې یو تار تړو، او په دیواله کې یې له یوه میخ څخه راځړوو. وروسته یې په دوو سرونو باندې دوه داسې پوقانې تړو چې په یوه اندازه هوا ورکړ شوې وي. دا خط کش به د ترازو (تلې) بڼه خپله کړي او و به گورو چې خط کش مستقیمه بڼه لري. یعنې دا چې د دواړو پوقانو وزن مساوي دي خو که له دواړو پوقانو څخه یوه یې د ستنې په مرسته سورۍ کړو او هوا ترې و باسو، سمدلاسه به گورو چې له هوا څخه ډکه پوقانه لاندې راځي او د خط کش هغه سرچې تشه پوقانه پورې تړلې ده پاس پاتې کیږي او دا ترې ثابتیږي چې هوا وزن لري، د دغې تجربې د لارو ښانتیا لپاره کولای شو هغه په لاندنیو دوه انځورونو کې و گورو:

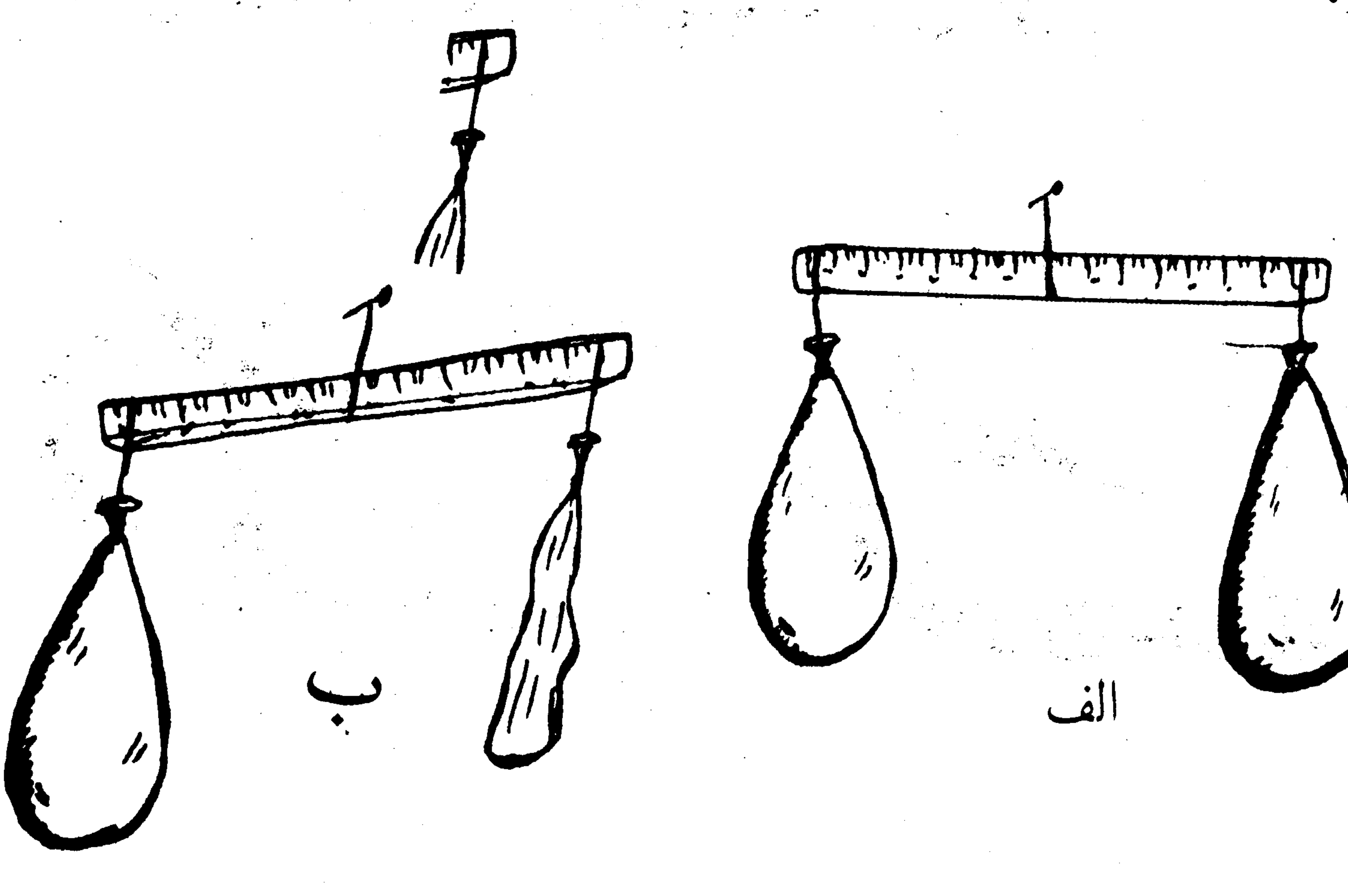

(۳۰) شکل

برېښنا څنګه تر لاسه کیږي ؟ :

په طبیعت کې ځینې داسې څیزونه شته چې که له خپل مخالف څیز سره وسولول شي برېښنا بودوي. که دوه څیزونه سره وسولیږي، د حرکت او تصادم له امله د دوارو اجسامو الکترونونه برقي کیږي. د دې تجربې تر سره کولو لپاره کولای شي له یوه قلم او د خپل سر له ویښتو څخه کار واخلي، قلم د خپل سر په ویښتو د یوې دقیقې لپاره وموښئ او بیا یې د میز په سر پرتو کوچنیو ټوټه شویو کاغذونو ته ورنژدې کړئ په حیرانتیا سره به وګورئ چې ستاسو قلم دغه کوچني کاغذونه راپورته کوي او په خپله بدني یې نښلوي، دا په حقیقت کې د قلم برقي کیدل دي او همدا د برېښنا انرژی ده چې کوچني کاغذونه راجذبوي. دا تجربه په شکل کې وګورئ:

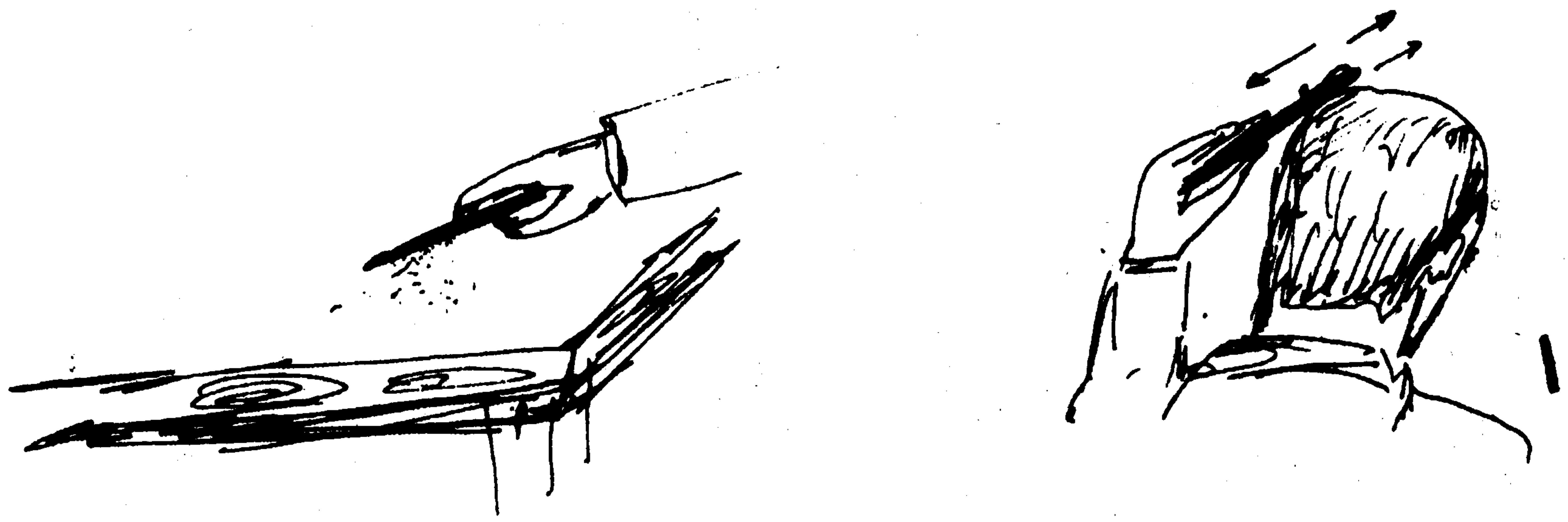

شکل (۱)

د څیزونو (اجسامو) وزن په اوبو کې کمیږي:

هر جسم چې په آزاده هوا کې وزن کړئ، بو تاکلی وزن لري. خو څرنگه چې د اوبو کثافت نظر آزادې هوا ته ډېر دي په اوبو کې د هماغه څیز یا جسم وزن لږوي. دا تجربه کولای شئ د یوه لرگي یوه سطل اوبو او دوه یو کیلو یي ډیرو په وسیله تر سره کړئ. لومړی د یو لرگی یا خط کش په دواړو سرونو پورې یو، یو کیلویي وزن وتړئ. که د لرگي یا خط کش په سم نیمایې کې له تړلي تار څخه یې راوځړند کړئ، خط کش به مستقیم ودریږي خو په دوهم حالت کې یوه وزنه (١-کیلویي) د اوبو په سطل کې ډوبه کړئ، و به گورئ چې هغه بل یو کیلویي د ځمکې خواته راټیټیږي له دې څخه ښکاري چې نظر هوا ته په اوبو کې وزن کمیږي.

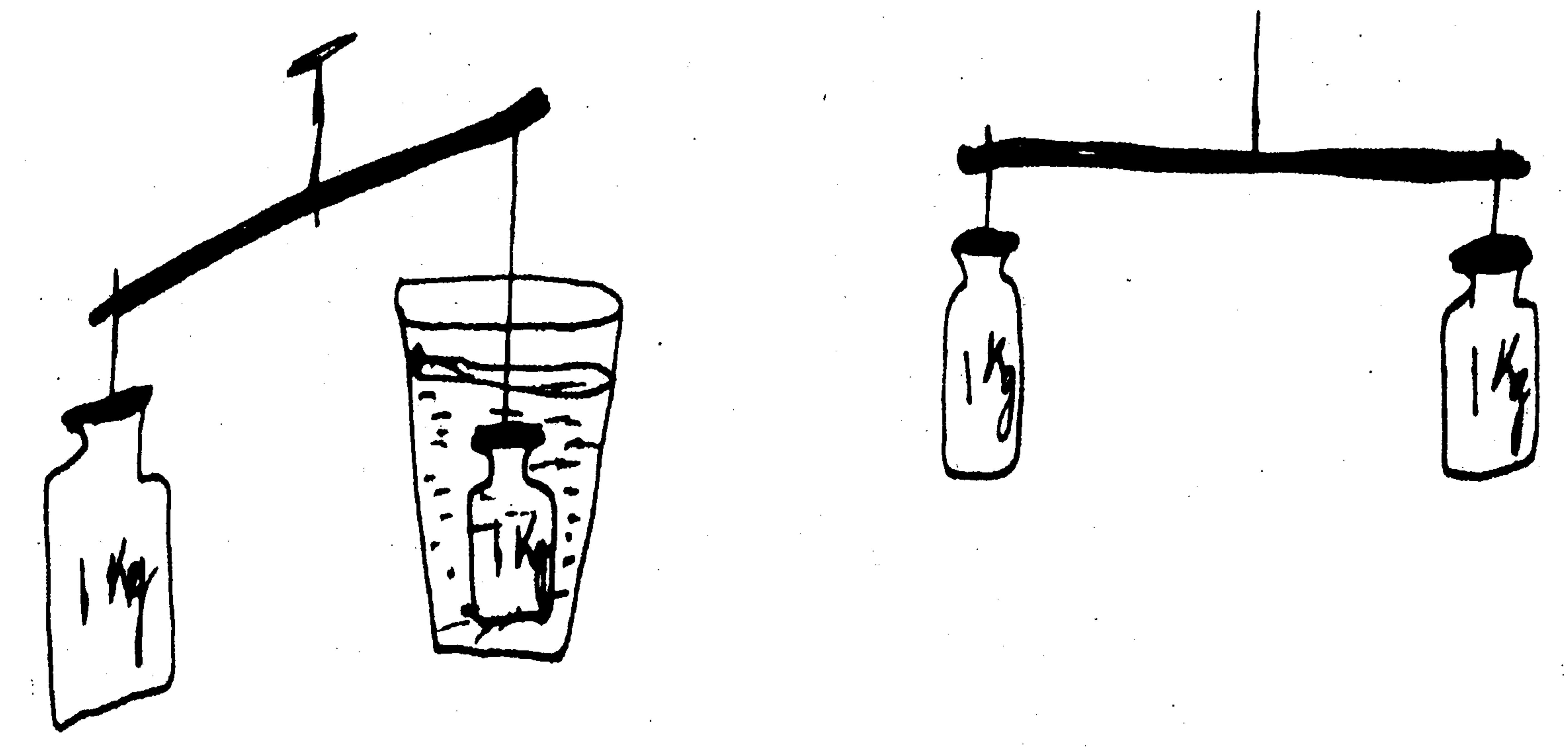

(٢) شکل

نتیجه (پایله) او وړاندیزونه:

د ماشو متوب دوره په ژوند کې د شخصیت جوړونې بنستیزه دوره ده. پیدا گو ژیستا نو او اروا پوهانو په دغې دوره کې گڼ داسې اصول، اولارې چارې په گوته کړې دي چې د هغو په مرسته د یوه عالي او سالم شخصیت جوړولو لپاره لاره هواریږي، چې کنې روزنیزې بوختیاوې په دغولارو چارو کې شاملې دي.

د تاریخ پوهانو په نظر بشریت د پیدایښت او ودې په لومړنیو پړاونو کې اساطیر او افسانې له ځانه سره درلودې. مانا دا چې بشریت په خپل ماشومتوب کې له کیسو او اساطیرو سره مینه درلوده. ځینې په دې گروهه دي چې په پخوا زمانو کې (زرگونه کاله پخوا) اساطیر او افسانې له دین، پوهې، تاریخ او فلسفې سره گډې وې او له دې هر څه څخه دا څرگندیږي چې افسانې او کیسې (میتولوژي) د انسان په تاریخي وده کې څومره اهمیت لري. له همدې ځایه ده چې کیسې، نورې اذبي بوختیاوې لکه شعرونه او ترانې متلونه، اړونه، طنز او ټوکې د ماشومانو په وده او شخصیت جوړونه کې څومره اغیزې لري. ماشومان په هر بوختیا کې د خپل شخصیت د بشپړولو لپاره هڅې کوي او له رواني پلوه پر مختگ ته مخیږي،، تجربه حاصلوي او په راتلونکي ژوند کې ور څخه د ټولنې فعاله او متجرب شخصیت جوړیږي. نو د کیسو، ترانو، لوبو او فولکلوري ارزښتونو په نظر کې نیول ،د ماشومانو د کورنیو، مربیانو (روزونکو) او ښوونکو لپاره خورا مهم او د پام وړ دي. نو د همدې اړتیا له مخې ښایي دوړاندیزونو په توگه دلته دا یادونې ذکر کړو او د افغانستان د ښېرازه راتلونکي او د دغه

هیواد د ماشومانو د روښانه سبا اوښې روزنې لپاره باید، د ښونځیو او زده کړو تر څنګ یو شمېر مرستیالې چارې هم عملي کړای شي:

۱- د ماشومانو لپاره د کیسو، افسانو او مصورو داستانونو د چاپ او خپراوي لپاره دې لاره هواره شي. همدارازد ترانو او شعرونو مجموعې دې چاپ شي.

۲- د ماشومانو د سالمو لوبو او بوختیاوو پارکونه او لوبځایونه جوړ کړای شي، چې ماشومان هلته په سالمو او روزنیزو لوبو بوخت وي.

۳- د ماشومانو د ذهني ودې او روزنې لپاره باید د ذهني مسابقو ځانګړي پروګرامونه جوړ شي او په هغو کې د معماګانو، علمي پوښتنو او تجربو په طرحه کولو سره، د ماشومانو په ښوونه او روزنه کې عملي ګامونه اوچت شي.

٤- د ماشومانو لپاره د تفریحي پروګرامونو او کنسرتونو جوړول، کولای شي د کوچنیانو په رواني آرامی کې مرسته وکړي.

٥- د ماشوم د ادبیاتو لپاره دې جلا انستیتوتونه، او علمي ځانګې جوړې شي چې وکړای شي د هغوی لپاره د آثارو په راټولو او خپرولو کې مرسته وکړي.

د اړونې (چیستانونو) جوابونه:

۱- بوټ
۲- شګوڼ
۳- سترګه
٤- انار
۵- تلک
٦- پوزه
۷- سنځله
۸- غلبیل
۹- سپین ږیرې
۱۰- قلم
۱۱- میخ تبیله
۱۲- سترګې
۱۳- د آسمان ستورې
١٤- ترازو
۱۵- ګونګټ
۱٦- ژرنده
۱۷- د نداسه
۱۸- ګل او شبنم
۱۹ چلم
۲۰- غاښونه
۲۱ -د ځاه ډولچه
۲۲- د جنازې لمونځ
۲۳- هګۍ
۲٤- جوارو وړې
۲۵- کال، میاشت او اونۍ
۲٦- سیورې
۲۷- ستن او تار
۲۸- چلو صاف
۲۹- خوله، غاښونه او ژبه
۳۰- کټ
۳۱- شګوڼ

PROPERTY OF ACKU 10684

سرچينې او اخځونه:

۱- پښتني فولکلور، د ځوليکوالو ګډ اثر، د افغانستان د علومو اکاډمي، کابل، ۱۳۶۵ چاپ.

۲- پښتو قصې. صديق الله (ريښتين) او غلام رحمن جرار، پښتو ټولنه، کابل ۱۳۳۱ لمريز کال چاپ

۳- پښتو متلونه، د محمد دين ژواک په اهتمام، پښتو ټولنه، کابل ۱۳٤٤ لمريز کال چاپ.

٤- هيله مجله، دوهم کال، درييمه ګڼه، پېښور.

۵- پټه خزانه، محمد هوتک، د پوهنې وزارت، کابل، ۱۳۳۹ کال چاپ.

٦- روانشناسي کودک، د ځوليکوالو ګډ اثر، ايران (تهران، ۱۳۵٦ لمريز کال چاپ.

۷- د کمکيانو انيس، د ۱۳۵۵ کال کليکسيون.

۸- د ليکوال راډيويي آرشيف.

د اریک د گرځنده کتابتونونو د اداری خپاره شوی کتابونه

۱- د افغانستان عمومي جغرافیه
۲- جغرافیای عمومی افغانستان
۳- د افغانستان تاریخي ودانۍ
۴- بناهای تاریخی افغانستان
۵- د افغانستان محلي خواړه
۶- ورزشهای محلی افغانستان
۷- سپینه کوتره
۸- کمان طلایی
۹- زده کړو چې ورزده کړو!
۱۰- بیاموزیم تا بیاموزانیم!
۱۱- په افغانستان کې د چاپیریال ساتنه
۱۲- حفاظت محیط زیست در افغانستان
۱۳- په افغانستان کې د بوزغلیو او باغونو جوړونه او روزنه
۱۴- تربیه و تهیه ء بُزرق و باغها در افغانستان
۱۵- د تمدن سوغات
۱۶- ارمغان تمدن
۱۷- زلزله در افغانستان
۱۸- په افغانستان کې زلزلې
۱۹- معیوبین و جامعه
۲۰- معیوبین او ټولنه
۲۱- د افغانستان لنډکی تاریخ
۲۲- تاریخ فشرده ء افغانستان
۲۳- د چرګانو ساتنه او پالنه
۲۴- مرغداری
۲۵- دنیای کودک
۲۶- د ماشوم نړی
۲۷- نگاهی بر اوضاع اقتصادی افغانستان
۲۸- د افغانستان اقتصادي حالت ته یوه کتنه
۲۹- د شاتو مچیو روزنه
۳۰- زنبور داری
۳۱- د افغانستان مشاهیر
۳۲- مشاهیر افغانستان
۳۳- د افغانستان کلک پوستي میوې
۳۴- میوه های سخت پوست افغانستان
۳۵- جغرافیاي ولایات افغانستان
۳۶- د افغانستان د ولایتونو جغرافیه
۳۷- تکنالوژی بایوگاز
۳۸- د بایوگاز تکنالوژي
۳۹- پرخوری یا خود خوري
۴۰- ډېر خوراکي
۴۱- بازی های عامیانه اطفال
۴۲- د ماشومانو ولسي لوبې
۴۳-۴۴- لنډۍ ها
۴۵- رهنمای تشخیص وتداوی امراض چشم، گوش، گلو و بینی
۴۶- د سترګو، غوږ، ستوني او پزې ناروغیو د تشخیص او درملنې لارښود.
۴۷- سرگرمی با تجربه های علمی
۴۸- په عملي تجربو سره وخت تیرول
۴۹- په افغانستان کې کانې زیرمې
۵۰- ذخایر معدنی افغانستان
۵۱- اساسات ماهی پروری
۵۲- د کبانو د روزلو لارښوونې
۵۳- اوبه د ژوند سرچینه
۵۴- آب سرچشمه ء حیات
۵۵- تدبیر منزل
۵۶- د کور سمبالښت
۵۷- سبزی ها
۵۸- سابه
۵۹- د افغانستان مشاهیر (دویم ټوک)
۶۰- مشاهیر افغانستان (جلد دوم)
۶۱- توصیه های مفید برای انکشاف باغداری در افغانستان
۶۲- په افغانستان کې د باغونو د پرمختګ په هکله ګټورې لارښوونې
۶۳- شاهراه های افغانستان
۶۴- د افغانستان لوی لارې
۶۵- ورزش
۶۶- ورزش (پښتو)
۶۷- تاریخ مختصر وسایل اطلاعات جمعی...
۶۸- په افغانستان کې د ډله ایزو اړیکو وسایلو ...
۶۹- سیمای محیط زیست افغانستان
۷۰- د افغانستان د چاپیریال بڼه
۷۱- اقتصاد
۷۲- اقتصاد (پښتو)
۷۳- تخنیک ابتدایی رادیو
۷۴- د راډیو لومړنی تخنیک
۷۵- د افغانستان مشاهیر (دریم ټوک)
۷۶- مشاهیر افغانستان (جلد سوم)
۷۷- دانستنی های مالداری و وترنری
۷۸- د وترنرۍ او مالداری په هکله لارښوونې
۷۹- صنایع دستی افغانستان
۸۰- د افغانستان لاسي صنایع
۸۱- هرات در دوره ء تیموری ها
۸۲- هرات د تیموریانو په دوره کې
۸۳- نباتات صنعتی
۸۴- صنعتي بوټي
۸۵- جهان نما
۸۶- نړۍ ښود
۸۷- گلدسته ء اطفال
۸۸- د ماشومانو ګل غوټچه
۸۹- آب های تحت الارضی و معدنی افغانستان
۹۰- د افغانستان ترځمکې لاندې او کانې اوبه
۹۱- روغه ټولنه
۹۲- جامعه ء صحتمند
۹۳- شهر کابل در طی قرون
۹۴- کابل د پیړیو په اوږدو کې
۹۵- اطلس ولایات افغانستان
۹۶- د افغانستان د ولایتونو اطلس
۹۷- تجارت در افغانستان
۹۸- په افغانستان کې سوداګري
۹۹- سیری در امواج موسیقی
۱۰۰- د موسیقۍ په څپو کې ...
۱۰۱- کمپیوتر (پښتو کتاب)
۱۰۲- کمپیوتر (ترجمه دری)
۱۰۳- باستانشناسی در افغانستان
۱۰۴- لرغونپېژندنه په افغانستان کې
۱۰۵- ادب پوهنه
۱۰۶- ادب شناسی
۱۰۷- اساسات تولید نباتات زراعتی در افغانستان
۱۰۸- په افغانستان کې د کرنیزو نباتاتو د تولید ...
۱۰۹- افسانه ها و سرگرمی ها برای اطفال

عبدالغفور "ليوال" د مولوی علی محمد خان حسين خيل زوی، په ۱۳۵۲ لمريز کال په کابل کې زيږيدلی دی.

زده کړې:

لومړۍ، منځنۍ اوثانوي د کابل په اعتبارخان ليسه کې

لوړې زده کړې:

د کابل پوهنتون دژبو او ادبياتو د پوهنځی، د پښتو څانګه.

دندې:

د کابل پوهنتون د فرهنګی شورا مرستيال، د هنداره خپرونی خبريال، د کابل راډيو تلويزيون د هنر او ادبياتو د اداری ليکوال.

د افغانستان د مرستو د مرکز (CCA) کارکونکی، په افغانستان کې د جګړې او سولې په هکله د رپوټ ورکولو د نړيوال انستيتوت

مسوول، په کابل کې د آزادۍ راډيو د پښتو سرويس کتونکی او خبريال.

آثار:

۱- مخه ښه او دوه منظومې، ۱۳۷۶ لمريز کال، چاپ.

۲- ژړا، اور، مينه (د شعرونو مجموعه)، ۱۳۷۷ لمريز کال، چاپ.

۳- هوسی (منظومه)، ۱۳۷۸ لمريز کال، چاپ.

۴- ارشاک او اوشاس (منظومه)، ۱۳۸۰ لمريز کال، چاپ.

۵- د نيلوفرو کيسې (راټولونه) ۱۳۸۱ لمريز کال، چاپ.

۶- د وريښمو تول (د پښتو شعر د اوسمهالي بهير کره کتنه)، ۱۳۸۱ لمريز کال، چاپ.

ناچاپ آثار:

۱- د ژبښوونې آرونه (د ژبې د زده کړې اروا پوهنه)

۲- د تراوښځې (له اسد آسمايي سره ګډه اثر)

۳- د علمی مقالو دوه مجموعې

۴- د شعرونو دوه مجموعې

د اریک ګرځنده کتابتون
څواکمن
د ایجر د اطلاعاتی او نشراتی منابعو مرکز

د اريک د ګرځنده کتابتونونو د خپرونو لړۍ
پرله پسې نومره ۱۱۰